

Назокат АЗИМ

ИДОРА ЭТИЛГАНЛАР

Қисса

Соат ўн бир. Кўпчилик ишхоналарда – пул алмаштириш туйнукчаларию телефон карточкаси сотадиган майда шахобчаларда, вазирлигу бошқармаларда тахминан шу пайтда бошлиқлар тан олмайдиган, аммо хизматчилар қатъий амал қиладиган кичик танаффус бошланади.

Бўлимимизда ҳам тушликнинг ана шундай дебчаси анъана тусига кирган. Бунда ҳамкасблар бир-икки пиёла қаҳва устида сўнги маълумотлару бўлимлараро янгиликлар борасида ўзаро фикр алмашади, бир-бирига дўстона маслахатлар беради, кимдандир нолийди, кимнидир мақтайди. Жўнроқ қилиб айтганда, кўнгилларни илитувчи, юракларнинг хижилини ёзувчи машғулот — «ғийбат-ул-унсур» отлиғ «муолажа» орқали синиқ кайфиятлар бирмунча кўтарилади, ўксик диллар чароғон бўлади. Қарабсизки, ярим соатдан кейин ходиму ходималар яна янги шижоат ва ғайрат ила ишга киришади. Ушбу муолажанинг объектлари ва субъектлари жуда кенг камровли бўлгани учун ҳозирча бўлимимиз доирасидан четга чиқмаган ҳолда, уларни сизга таништириб ўтсам.

Боғимизнинг чинори билан икки гули

Албатта, гапни бошлиқдан бошлаймиз. Исми – Тоҳир, фамилияси — шартмас шекилли... Кўринишидан ўттизлардаги, озғин, новчагина, юзига ўзидан ва яқинларидан мамнунлиги гўё ёзиб қўйилган бу йигит грант билан Ғарб давлатларининг бирида таҳсил олган ёш авлодимизнинг бахтиёр вакиллари билан бўлиб, ғарбона менежмент тамойилларини бўлимимизнинг тор доирасида кенг татбиқ этиш билан шуғулланади. Масалан, бўлимимизда ҳеч ким «ака-опа»ламайди, расмият учун оталар номи ҳам тилга олинмайди,

хамма тенг: бир-бировимизни тоқ исмимиз билан чақирамиз-қўямиз. Соат олтидан кейин, ёки шанба ва якшанба кунлари калламизга қилич келса ҳам ишламаймиз, негаки, «ғарбона» бошлиғимизнинг фикрича, бу ишни режалаштира олмаслигимиздан, қўйилган вазифаларни муддатида бажаришга қурбу кунтимиз етмаслигидан далолат беради, яъни малакасизлигимизни англатади. Яна, бўлимимиз аёллари томонидан ғарб демократиясининг жирканч нуқсони деб қараладиган, эркакларимиз эса эркинлик тимсоли сифатида қабул қилган одатлардан бири — оёқни столнинг устига қўйиб ўтириш, худди шу тарзда суҳбат қурганча, қахва ичишдир... Хуллас, ғариблаштириш Тоҳирнинг бор-йўқ камчилиги бўлгани сабабли, биз бир овоздан бошлиқ масаласида омадимиз чопганини тан оларканмиз, бошқа бўлим ходимларининг асосли ҳасадини мардона енгишимизга тўғри келади. Бунинг устига Тоҳирнинг шу ва шунга ўхшаш керак-нокерак ислохотлари бўлимимизга алоҳида файз, қут-барака, у йўқлигида кечадиган суҳбатларимизга эса турли-туман мавзулар бахш этиб туради.

Тоҳирнинг столига энг яқин жойни Наташахоним эгаллаган. Бошлиғимиз уни ғарбчасига Натали деб чақиради. Опамнинг қайноталари айтганидек, ҳар бир буюк шахснинг ортида буюк аёл бўлгани каби, мансаб пиллапояларидан сакраб-сакраб тепага кўтарилаётган ёки кўтарилган ҳар бир ўзбекнинг ортида рус тилида она тилидагидек гаплаша олувчи аёл туради. Эгаллаган лавозимлари, маошларининг миқдори, ёшлари, миллатлари ва оилавий аҳволларидан қатъи назар, бундай аёлларни бирлаштирувчи хусусиятлардан бири, албатта, бежиримгина турмакланган сочлари тагидан уфуриб турувчи ақл-заковатга қоришган иқтидорлари бўлса, иккинчиси, негадир, уларнинг айнан рус тилида мукамал гаплашишларидир. Бошлиқларнинг қарор қабул қилишларига муайян даражада таъсир эта оладиган бундай ожизалар аввал котиба, ҳисобчи, ёрдамчи, ҳуқуқшунос ёки бирор бошқа вазифани дўндириб бажаришади. Кейинчалиқ, янги-янги чўққиларни забт этганча, каттароқ лавозимларга кўтарилган бошлиқлар, аксарият ҳолларда, енгилгина компьютерлари, тумор вазифасини ўтовчи бирор эрмак буюмларию меҳнат дафтарчаларига қўшиб, ана шу ёрдамчиларини

хам ўзлари билан биргаликда олиб кетишади. Хўжайинларининг парвозларига кўра, бунақа қиз-жувонлар эллик ёшларида касаба бўлими бошлиғи, проректор, вазир ўринбосарига айланади. Агар бошлиқнинг бахти кулмаса ёки унга пастроқ амал таклиф қилинса, ановилар кейинги келган бошлиқларга мерос бўлиб қолаверади.

Бизнинг Наташахон ҳам ана шундай «керакли юк»лардан бўлиб, бўлимимизнинг энг фидокор ходими ҳисобланади. Негаки у ўзини идорамизнинг ажралмас қисми деб ҳис қилади — нукул «биз»лаб, биринчи шахс кўликда сўз бошлайди.

Наташанинг бўйи ўртадан анча паст, сочлари малларанг, ранг-баранг кўйлаклари, калта-култа қат-қат юбкалар, гажимдор шимчаларининг аксарияти варварақлару бурмалар билан безалган. Бундай «қизалоқ»ни биринчи марта кўрган киши уни камида юқори синф ўқувчиси, кўпи билан амалиёт ўташга келган талаба бўлса керак, деб ўйлайди. Бўлим бошлиғимиз бу жимитдек аёлни кўпинча учрашувларга ўзи билан бирга олиб юради. Наташани танимайдиганлар уни кўриб, «ёш болани нега эргаштириб юрибди», дея энсаси қотади. Наташанинг бир неча тилда меъёру қоидаларни унчаям писанд этмай сайраши, ҳозиржавоблиги, ишини пухта билиши, барча саволларга рақаму мисоллар ёрдамида аниқ ва лўнда жавоб бериши туфайли ҳамсуҳбатларнинг ҳурматини бир учрашувдаёқ қозониб олишига асло шубҳа қилмайдиган Тохир керакли ҳолларда унинг аёллик малоҳатидан «писмиқ» бомба сифатида фойдаланиб туради.

Эрталабки танаффусимизга қайтадиган бўлсак, унинг яна бир ижобий томони шундаки, у бизга тушлик вақтимизни гурунгларга бағишламасдан, самаралироқ ўтказишга ёрдам беради. Негаки, бўлимимиз ёшлардан иборат бўлишига қарамай, кўпчилик оилали ва бола-чақали: шахсий ишларимизни тушлик пайтида бажармасак яна қачон вақтимиз бўлади? Мисол учун, ҳар сафар курсисини сурганда менинг столимга урилиб кетадиган Фариданинг иккита қизи ва барвастагина эри бор. Эрталаб қизларининг сочларини турмаклайди, кийинтиради. Уларга чой-пой ичиргач, каттасини мактабга жўнатади, кичигини эса чопқиллаганча боғчага олиб боради. Кечкурун ишдан қайтарда қизларини онасиникидан йиғиштириб уйга боргунча соат

саккиз, «ғарбона» бошлиққа ёлчимаган эри келгунча тўққиз бўлади — шу билан деярли кун тугайди. Шунинг учун тушлик чоғларида эр-хотин «хуфёна» учрашиб туришади, учрашув ўхшамаган кунлари хотин атрофдаги дўконлардан болаларига майда-чуйда «овлаб» келади. Унинг бундай «ов»ларига гоҳида мен ҳам ҳамроҳлик қиламан. Тайин-тутумли бирор нарса харид қилмасдан халтаю тўрваларни, катта-кичик жомадонларни томоша қилишимни кўриб, Фарида «ов»га эмас, «сафари»га чиқибсиз деб, устимдан кулади. Мен сафарлар ҳали олдинда, дейман...

Баъзан каттароқ дўконларда муроду мақсадимизнинг кетидан югуриб, бир-биримизни йўқотиб қўйган пайтларимиз ҳам бўлган. Ана ўшанда Фариданинг қизларидан ортиб қолган сочбоғлар билан ажабтовур безатилган бошини оломон ичида кўриб қоламан-да, олдида чопқиллайман.

Ўзи Фарида кўзга яқин жувонлардан. Айниқса, унинг унча-мунча идорабоп — кулранг, жигарранг, ўпкаранг, юракранг либосларини очиб турувчи ушбу соч турмакларини ширин табассуми шеригимга алоҳида малоҳат бахш этади. Мана шу ширин табассумлар бўлимимиз ахлоқ кодексининг яна бир ёзилмаган қоидаларидан бўлиб, амриқоча “смайл”нинг ўзига хос кўринишидир. Ўзига хос дейишимнинг сабаби шуки, америкалик аёллар кулганда улардан қандайдир мустақиллик, ўзига ишонч уфуриб туради. Бизнинг аёлларимизнинг табассумлари, жилмайишлари, кулимсирашлари эса шароитга қараб, ҳаё, ибo, эркалик, тантиқсираш, сузилиш, эҳтирос, кибр, хушомадгўйлик, менсимаслик каби иллату фазилатлар билан қоришиб кетади, мен таърифлашга ожизлик қиладиган бир омухтага айланади.

...ва бошқалар

Булардан ташқари бўлимимизда яна икки ходим бор. Наташа деганлари, уларни, орқваротдан, албатта, «бир хужайраликлар» деб атайди. Аслида, жуда унчалик эмас. Энди ҳамма ҳам унга ўхшаб ақлли бўлавермайди-да. Агар Кафкани ўқимаган, юқорида таърифи кетган уحوвлон «козёобозлик» даврида белгилар ҳақида ярим соат

ҳазил қилишганда улар нимани назарда тутаётганликларини тушунмаган ёки Навоий театри билан ҳамкорлик қилганимизда «Тоска»ни «Аламли соғинч» деб ўзбекчага ўгирганларнинг барчасини шундай таснифлайверсак, атрофимиз яшил туфличалар кийган амёбаларга тўлиб кетади...

«Бир хужайраликлар»нинг бири — Ғолиб, йигирма беш ёшли, ҳали бузилмаган, кейинчалик ҳам бузилиши жуда-жуда гумон бўлган йигитлардан. Ишга фақат кўйлак-галстукда келади; оғир-вазмин, ҳеч қачон ҳеч қаерга кеч ҳам келмайди, мезбонларни хижолат қилиб, ҳаддан ташқари эртароқ боришни ҳам ўзига эп кўрмайди. Агар бирор ерга кечикса, билинги, демак, ё протокол бўйича шунақа бўлиши керак, ёки миллий одатларимиз шуни тақозо этади. Уйланган, айтишларича, уруғ-аймоғида бир неча профессору академиклар бўлган оиланинг суюкли куёви эмиш. «Амриқолик» бошлиғимизга тақлидан икки ойлик ўғилчасининг расмини столининг тўрига меҳр ила жойлаштирганки, бу яна бир бора унинг керак-нокерак қоидаларга нечоғлиқ амал қилишини исботлайди.

Иккинчиси эса ижод аҳлига энг яқин ҳамкасбимиз — Умаржон. Унинг ушбу аҳлга яқинлиги узлуксиз «ушланиб қолишлари» ва доимий равишда қўл телефони, СД-плейери, фотоаппарат каби ўйинчоқларини тез-тез йўқотиб юриши билан ифодаланади. Умаржоннинг айнан ўн бирларга яқин хонага тиржайганча бир тахташоколадми, икки пачка печенними, уч дона йогуртми, тўртта музқаймоқми кўтариб келиши сабаб, биз унинг эрксеварлигини ҳеч оғринмай кечираверамиз. Тунги клуб, кафею ресторан, дам олиш маскани, концерт зали, артисту шоирлар, югурдагу нозирлар ва улар барчасининг «нарх-навоси» бўйича мутахассис, шаксиз, Умаржондир. Фариданинг қизлари боққан типратикан оламдан ўтганда бўлимимизда унинг ҳазилакам «қирқ»ини ўтказган ҳам, аквапаркда «Эльбрус» компаниясининг йиллик корпоратив кечасини ташкил этган ҳам ўзлари. Аммо Умаржоннинг битмас-туганмас фазилатларининг энг аълоси, у машҳур маркетинг, Ўрта Осиёда донғи кетган реклама агентлигининг раҳбари Алибоевнинг туғишган укаси эканлигидадир, деб биз қизлар йигитларнинг сарасини ерга урамиз.

Фирмамик низом жамғармаси каттагина бўлган кўшма корхонанинг ижтимоий бўлимидан ўсиб чиққан шўбаси бўлиб, маркетинг-илмий текшириш ишлари билан шуғулланади, яъни дўкону бозорлар пештахталаридаги маҳсулотларнинг харидоргир бўлиши учун қандай сифатларга эга бўлиши лозим, деган масала устида бош қотиради. Бу масалани олдимизга қўйиши керак бўлган шоввоз тадбиркорлар топилмаганда фирмамик тақдимот, ҳар хил йиғинларни ташкил этиш, воситачилик каби фаолият турлари орқали бирини икки қилади.

Баъзан Умаржоннинг акаси ўзининг қозонидаги ёғли паловдан укажони ишлайдиган фирмага ҳам бир-икки ошам узатиб туради. Бултур бизга тортиқ қилинган буюртмага кўра, чой ишлаб чиқарувчи бир Индонезия компаниясини «хуш келинг» дея кутиб олиб, унга маҳаллий бозоримизнинг тўридан жой кўрсатганмик. Ушбу реклама акцияси доирасида «ҳай-ҳай»лаб сўров ўтказилгани сизнинг ҳам ёдингизда бўлса керак. Ўшанда шаҳримизнинг энг нуфузли супермаркетларига талабаларнинг энг чечанлари ичидан уятчанлик, тортинчоқлик, камтарлик каби фазилатларга эга бўлмаганлар танлаб олинган эди. Менда ҳам ўша сифатларнинг тақчиллиги кузатилганлиги сабабли роса бир ой одамларга текин чой улашганман. Эвазига, кейинчалик билишимча, Фаридаой тузган сўровномалардаги саволлардан бериб, чойхўрларнинг бошини роса қотирганман. Тадбирдан сўнг стипендиямдан бир неча баробар кўп бўлган мўмайгина пулни олиб энди бозорга боришни режалаштираётганимда, Наташа столда уюлиб ётган сўровномаларни кутиларга жойларкан, эртадан бошлаб йиғилган маълумотларни компьютерга киргишига ёрдам беришимни сўраб қолдию ўша-ўша шу ерларда ўтроқ бўлиб қолдим. Яъни тасодифан... Аммо ҳамма тасодифнинг ҳам ўз қонунияти бор, шундаймасми?

Менинг фирмага бундай «тасодифан» келиб қолишимнинг сабабчиси — Умаржон. Гап шундаки, Умаржон билан талабалар оромгоҳида икки йил бурун танишганман. Ўшанда у бунақа лагерларда топилмайдиган «салями» колбасаси ва бир бўлак пишлок кўтариб иккита курсдоши билан хонамикга келган эдию, эрталабгача биз билан қартабозлик қилган эди. Оромгоҳдан кетиш арафасида

сийқаси чиққан тилакларга қўшиб, бир эшителишда эсда қоладиган телефон рақамини ҳам дафтаримга ёзиб берган эди...

Тоҳирнинг нирванаси

Бир неча кун аввал биз билан вақти-бемахал ҳамкорлик қиладиган Шойим исмли ашулачи йигит ўзининг концертига тўртта таклифнома ташлаб кетган эди. Мен сессия арафасида турган одамман — ўзи ишга аранг бориб-келиб юрибман, Ғолиб хизмат сафарида, Умаржон шу концерт продюсерининг ёрдамчисими, ёрдамчисининг ёрдамчисими, хуллас, концерт ўзиники бўлиб кетганидан ойлик хисоботини битириб қўйишни афзал кўрди.

Кеча соат олтида бошланадиган концертга кечикмаслик учун Тоҳир билан эртароқ чиқиб кетаётганларига суқланиб қараб қолганимни ҳис этган қизлар, соат ўн бир бўлганини сезмагандек, столларини бошларидан, йўғ-эй, бошларини столларидан қўтаришмайди. Бошлиғимиз ҳам жойидан жилмайдигандек. Шунга қарамай ўзим гап отдим:

— Қалай кеча... қалай бўлди концерт?

— Тузук. Асал, шакар, қанд бўлиб фонограммага тушиб турдилар ишқилиб, — деб пўнғиллади Фарида бошини кўтармай.

— Тахир меҳмон килди бизни. Буфет кечани провалдан саклади, — дея гапга қўшилди Наташа, бошлиғимизга кўз қирини ташларкан.

— Концерт жуда кучли бўлди, — деди Тоҳир, спорт атрофида юрган кезларидан қолган одати бўйича «кучли» сўзини барча мавжуд сифатлар ўрнига ишлатиб. — Сизларга фақат бировни танқид қилиш бўлса...

Сухбат бўлиниб қолмаслиги учун сўровимни давом эттирдим:

— Таниш-билишларни учратмадингларми?

— Йўқ, асалим, учратмадик. Лекин Тоҳирнинг танишлари кўп экан, улар зерикмадилар, — деди Фарида. Сўнг секингина қўшиб қўйди: — Бир иккита ишини ҳам битириб олди, шекилли, баҳонада.

Шу пайт телефон жириглаб Тоҳирни директоримиз чақириб қолдию, бир-икки дақиқа бурун олдига қуйилган қаҳвасини кўтариб, липиллаганча эшикка равона бўлди.

Наташа чойнақдан пиёласига доғ сув қуяркан, хиринглади:

— Бизни кеннайишка зериктирмади.

— Қалай экан хотини? – деб сўрадим гапнинг энг қизиғи энди келишини сезиб.

Шу пайтгача индамайгина ўтирган Умаржон эриниб ўрнидан турди-да, бизга кулимсираб қаради.

— Ваув! Тил гимнастикаси бошландими? – дея секин нарсаларини йиғиштиришга тушди. — Эрталабдан гуноҳга ботмасдан, я пошёл в типографию.

«Қачондан бери?», «кеча ҳижобга кирган қиз билан свидание қилган бўлса керак», «кимга эрталаб, кимга куннинг ярми» деганимизча, уни хонадан чиқариб юборганимиздан сўнг, Фарида суҳбатимизни чала қолган жойидан давом эттирди:

— Келишгангина, кийиниши ҳам сипогина. Ростини айтсам, киндигини очиб юрадиган ойимча бўлмасайди, деб кўркиб турувдим. Ғарблашувнинг оилага таъсири жуда суст бўпти. Ўзимиздан ҳам оддий, соддагина, ширингина жувон экан.

— Ишқилиб, Тоҳирни сизлардан рашк қилмадими? – дея яна сўроғимни давом эттирдим.

Наташа боадаб оҳангда ўзининг таккабуруна мулоҳазалари билан ўртоқлашаркан, фикрини тузукроқ тушунтириш учун ўз она тилига ўтиб олди:

— Рашк бу — гумон, бу — шубҳа, — деди у, кўрсаткич бармоғини найза қилиб. — Гумонсираш ва шубҳаланиш эса — кўп амалли масала каби мурқаб... Унинг процессори буни кўтара олмайди. Тавба... Менинг Славигимниям сўз бойлиги униқидан кўпроқ.

Славик — инглизча ашулаларни ҳали тувакда ўтирадиган пайтиданок хиргойи қилиб айтадиган Наташанинг беш яшар ўғли. Бу болақайнинг ҳар қайси она ҳам ғурурланса арзийдиган бесанок хусусиятларидан бири — кинофильмлар қаҳрамонларининг оғизларидан чиққан ибораларни кундалик нутқига моҳирона татбиқ этишидир.

— Бунинг соддалигидан Тоҳирни ёрилиб ўлмаганига хайронман, — дея давом этди Наташа. — Бир яхшига — бир ёмон деганлари шу

бўлса керак...

— Ҳа энди, ишхонадаги интеллектуал хонимчалар унга етиб ортса керак-да. Биздан чарчаган пайтларида шунақа асал хотин билан Нирвана ҳолатига тушиб ўтиради, – деди Фарида, ҳар доимгидек Наташанинг фикрига қўшилмай. Кейин мен томонга росмана ўгирилиб олди. — Зуля, шакарим, биласизми, улар ўтган ой Туркияга боришганида нима олиб келишибди?..

Менинг қизиқишим ортиб, стулимни у томонга сурдим, негаки доно дугоналаримдан (одатда боғчадаги қақажонлар, ўсмирлик чоғидаги маҳмадонлар, йигирмадан ошган лаққилар ўттиз ёшларига бориб ўзларидан ёшроқ кизларнинг доно дугоналарига айланади) бирининг ўгити ёдимга тушди: «Туркиядан нима олиб келганингни айтсанг, сенга кимлигингни айтаман». Бу чучмал мақол, албатта кулги бўлсин, деб айтилган эса-да, ўз тажрибамда бир неча бор унинг нақадар ҳаётий эканини синаганман. Масалан, Фарида Туркиядан электр тандир олиб келган. Тўғрироғи, эргинаси жаврабгина, инқиллабгина кўтариб келган. Унга кечкурун масалликни солиб қўйсангиз — бўлди, эрталаб дастурхонга иссиққина нонларни тортик қилаверасиз. Наташа тўйидан кейинги Анқара сафаридан рўйхат бўйича китоблар билан тўлдирган йўл халтасини елкасига осиб, ҳеч қандай режаларга киритилмаган Славикни қорнига солиб қайтган экан. Ғолиб эса бурчагига ўз исми шарифининг биринчи ҳарфлари кашталанган чойшаб-жилдлар тўпламини хотинига совға қилган. Мен эса... Мен эса энди жомадон сотиб олиш тараддудида турган қизман, ҳали Туркияга бормаганман, лекин Туркиядан-да олисроқ манзилларга кетгим бор...

...— Арабча кўйлак, – деди Фарида қўлларини қорнига уриб, — Тоҳир ишдан келганидан сўнг «белли данс»га тушиб чарчоғини оларкан.

— Бир кўришли экан-да арабча рақсини, — дедим ҳайратланиб.

— Кўриб бўпсиз, жонгинам! Фақат эри учун эксклюзив тарзда ижро этиларкан.

— Воҳай...

Сухбатимизнинг шу жойида Тоҳир ҳар доимгидек мамнуният

билан эшикдан кириб келди-да, гурунгимизни белига тепганидан кўнгли янада чоғланганини яширмай, Умаржоннинг кечаги ҳисоботини берилиб ўқишга киришди.

Қаҳва можароси

Ғарб мамалакатлари тарихидаги энг катта бурилишлардан бири «чой жанжали» билан бошлангандек, бизнинг бўлимимиздаги юқорида гувоҳ бўлганингиз — Наташа-Фарида совуқ уруши ҳам «қаҳва можароси»дан бошланган экан. (Дикқат бўлманг: қозонга яқин юрсанг қораси юқади дейишганидек, параллелларим ҳам «ғарбона».)

Наташа ўша воқеадан кейин Фаридани такаббурлик ва димоғдорликда айблаб, баъзан ундан нолийди. Фарида ҳам уни мансабпараст ва хушомадгўйга чиқарган дамлари унча-мунча дардига мени шерик қилади. Мен эса у билан буни, бу билан уни қарғаб, икковига ҳам бирдай далда бериб тураман.

Шундай қилиб, фирмаимиз энди тузилган даврларда биринчи бўлиб Тоҳир билан Наташани ишга олишган экан. Икки-уч ойлардан кейин Фарида ишга ёлланибди. Бир-икки ҳафта янги шароитга кўниксин, ишга ўргансин, дея ҳаёл қилган Тоҳир янги ходимга жиддийроқ топшириқ бермай, бўш вақти бошқаларникидан кўпроқ бўлгани сабабли Фаридадан дам-бадам қаҳва тайёрлаб беришни илтимос қилаверибди. Ҳамкорларимиз ва янги буюртмачилар билан олиб борилган музокаралар чоғида ҳам усиз гурунг тўхтаб қолмаслигини инобатга олиб, гоҳ қандайдир қоғозни олиб келиш учун ҳисобхонага, гоҳ минерал суви учун олдимиздаги дўконга югуртирибди. Фарида «бечора» бундай «қора» ишларни бир қилибди, икки қилибди, охири уларнинг адоғи бўлмаслигини тушунгач, бир кун эрталаб Тоҳирнинг олдига навбатдаги қайноқ қаҳва билан бирга кескин ултиматум қўйибди:

— Биласизми, Тоҳир, мен университетда қаҳва пишириш ёки югурдаклик қилиш учун ўқимаганман. Бунақа ишларга марҳамат қилиб бошқа одамни ишга ёлласангиз, — дебди.

Бошлиғимиз (Наташани айтишича жаҳл билан, Фариданинг айтишича ҳайрон қолиб, Умаржоннинг айтишича вазминлик билан):

— Бизда унақа штат йўқ, — деб жавоб берибди. — «Ти-гўл» олишга кучимиз етмайди. (Инглизча «tea-girl», яъни чой дамловчи қиз. Бу сўздаги «г» ҳарфини ўрисча «гол» сўзидаги «г» эмас, балки ўзбекча «гул» сўзидаги «г» товуши билан талаффуз қилишни ёдингиздан чиқармасангиз бас.)

— Бўлмаса, ойлигимдан эллик минг қирқиб олинг-да, менинг ҳисобимдан ёлланг ўша «ти-гўл»ингизни, — дебди, гап нимага тақалаётганини тушунган Фарида ҳам шартта.

Тоҳир озгина ўйлангач:

— Бўпти, сиз бугундан бунақа ишлардан озодсиз, — дея кундалигига бир нималарни ёзиб қўйибди.

Ўша кундан эътиборан Тоҳир ўзига-ўзи қаҳва дамлайдиган бўлибди, майда-чуйда ишлар ҳам режа билан ходимлар ўртасида тақсимланибди, музокаралар орасидаги хизматлар Наташа билан Умаржонга қолибди, ҳеч қанақа «ти-гўл» ёлланмабди, аммо маош кунлари Фарида келишилганидан эллик минг сўм кам ҳақ ола бошлабди...

Бироқ менинг бўлимда ишлай бошлашим билан бу муаммога узил-кесил нуқта қўйилди, деса ҳам бўлади. Ишим чой узатишдан бошланганидан сўнг, бир-икки пиёла қаҳва дамлаш нима бўпти энди қиз бола нарсага. Фариданинг «ҳамма ишни бўйнингизга олаверманг, шакарим» деган танбехларига, Наташанинг маъқуллаб бош қимирлатишларига ҳам жавоб топиб қўйганман. Эшитинг, ўрганинг — бунақа шароитда кўзни ердан узмасдан, танбехнамо оҳангда: «Мени шунақа тарбия қилишган. Катталарни ҳурмат қилиш — ота-боболаримиздан қолган одат» дейсиз-да, буюрилган «қора» ишларни иштиёқ билан бажаришга шайланасиз. Яъни югуриб-елганча, шоширинкираб, бир озгина хаяжон билан барча илтимосларга «хўп бўлади»ни канда қилмай хизматга киришиб кетасиз. Шунда сиз тайёрлаб берган Наташанинг қаҳвасидан, масалан, чой шамаси чиқади, директорнинг олдига олиб кирилиши керак бўлган ҳисоботга бехосдан сиёҳ тегиб қолади, дўкондан олиб келган газли сувингиз очилиши билан маъданли фавворага айланади. Қарабсизки, бир-икки ҳафтадан кейин, ҳеч бўлмаса, ишларнинг ярмидан сизни буюрувчиларнинг ўзлари озод қиладилар, чўнтагингиз

ҳам эллик минглик зарар кўрмайди.

Шунга қарамай, Фариданинг йўлидан кетмаганлар, менинг тактикамни кўллашни ўзига эп кўрмаганларга ўртоқлик маслаҳатим — барча буйруқларни сидқидилдан бажараверинг. Чунки «меҳнат – меҳнатнинг таги роҳат» деб бежиз айтишмайди. Эвазига музокаралар пайтида ҳаммага қаҳва дамлаганингизда меҳмонлар учун сотиб олинган қаҳвадан ўзингизга ҳам пиёлани тўлдириб тайёрлаб оласиз ёки шоколадга берилган пулнинг қайтимини қарсиллатиб чайналадиган сақичга айлантисиз ва ҳоказо.

Жабру жафолар ҳақида

Мана шу жойда сизни зериктириб табиат манзараларини тасвирламасам бўлмайди. Негаки муҳтарам муҳарририм муҳофазокор феъли билан «”мухташам” асарингизда муҳим тафсилотлар етишмаяпти» дея ўйинбузуқилик қилади, муҳаққақ маслаҳатлар билан муаллифни муҳибона муҳитда муҳокама этиб, тенгсиз муҳорабаларда илиқ сўзга муҳтож қалбини яралайди, яъни мазкурни муҳосара айлаганча, чоп этишни муҳмал қилади. (Баъзан устозларизимизу ота-оналаримиз, баъзан ҳикмату китоблар суратида гавдаланувчи мавҳум «муҳаррир»ларни назарда тутяпман-да!)

Хуллас, масалан, ишхонамиз ҳовлисидаги кулочга сиғмас дарахтлар, доира шаклда очилган эгатларга экилган гуллару райҳонларнинг чиройи ҳақида, ҳеч бўлмаса, ярим бетгина гап билан сизни уйқуга элтишим керак. Аммо кеча каттакон сумкамни елкамга илганча табиат ва инсон меҳнатининг маҳсули бўлмиш чаман-чаман гулларнинг ҳидларидан сармаст бир аҳволда кўп қаватли биномиздан ҳам баландроқ ўсишга аҳд қилган дарахтларни оралаб хаёлга ботганча кетаётганимда, бирдан таниш овоз эшитилди:

— Ҳой фалончи, айтган ишларимнинг ҳаммасини тугатаверларинг, кейин лубой дарахтни кесиб олаверасанлар. Ўзим рухсат бераман!

Натижада, манзараларнинг тасвири учун кечалари ухламай топган чиройли сўзларим гўё мотамда айтилган латифага айланди. Бино маъмурининг гулзорга ишлов бераётган мардикорларга иккинчи

қаватдан туриб берган бу ваъдаси гулларни осмонўпар дарахтларнинг жаллодига айлантирди-қўйди. Келишув шартларига кўра, гулларга курбон бўлиши керак бўлган баҳайбат дарахтларнинг шабададан билинар-билинемас чайқалишини энди титроққа ўхшатсам, гулзорни ажал айланмасига қиёсласам ҳам бўлаверади. Гўё баланд-паст идоралардан чиқажак буйруқлар неча йиллар давомида қалбимизда ардоқлаб келган туйғуларимизни майда, аммо мафтункор манфаатлар гирдобига тортиб кетаётгандек...

Бироқ муқоясамнинг нобоп чиққанини қаршимдаги дарахт ҳам сезди, шекилли, бир сескандию тутқаноғи тутгандек баргларини отиб-отиб ташлади. Мен эса уст-бошимни чанг-чунгдан сақлаш илинжида ўзимни идора эшигига урдим-да, хонамиз томон чопқилладим...

...Баъзи хоналар тор, баъзилари паст бўлади; зах, қоронғу, пастак, бефайз хоналар ҳам бор. Бизнинг бўлимимиз жойлашган хонага бундай салбий сифатлар ёт, аммо битта жуда-жуда катта камчилиги бор: хонамиз — ойнабанд. Тўрт томони девор билан эмас, ҳозирда реклама қилинаётган «Акматекс» ромлари билан ўралган. Унга хона эмас, айвон деган сўз кўпроқ ярашади, назаримда. Айвонда чой ичиш мумкин, қўни-қўшни билан гурунглашиш мумкин, аммо яшаб бўлмайди, албатта. Биз бечоралар эса ҳаётимизнинг қоқ ярмини айвонда ўтказамиз. На компьютерда ўйин ўйнаб бўлади, на «чат»га кириб бўлади... Бекор ўтган ёшлигим-а! Аммо менинг «дард»ларим, яна ақлли дугонларим айтганидек, «юз долларли» дард экан. Масалан, корейсларда уч юз доллар учун таржимонлик қиладиган танишимнинг бошлиғи ходими ўтирган столнинг тепасига туриб оларкан-да, индамай ким нима ёзаётганини ўқий бошларкан, баъзан стол устидаги қоғозларни титкилашга киришаркан. Беш юз доллар ойлик оладиган бошқа танишим японлар билан ишлайди. Хабарингиз бор – япон дегани техниканинг жинниси бўлади. Уларнинг ишхонасида ҳар бир стол алоҳида видеокамера билан назорат қилинар экан. Худога шукр, биз бунақа инквизицияларни тушимизда ҳам кўрмаганмиз. Тоҳирнинг маорифчилар оиласидан чиққанлиги, ундаги жонқуярлик, буйруқ гапларга «илтимос»ни кўшиб юмуш бериши, вазифаларни аниқ ва лўнда қилиб тақсимлаши ишимизга пухта

бўлишимизга ундайди. У деворга михланган оқ доскага фламастер билан ишларимиз режасини чизади, янгиликларни ёзиб қўяди, тушунмаганларимизни тушунтиради, навбатдаги лойиҳани муваффақиятли битирганимиздан сўнг, миннатдорлик битилган сарик варақларни ёки ишни пишитолмаган пайтларимизда насихатларга тўла кўк қоғозларни осиб қўяди.

Тоҳирнинг демократлигидан мен ҳам унумли фойдаланиб тураман. Диплом ишимни ёзишим учун компьютердан шанба ва якшанба кунлари фойдаланишга рухсат олганман. Ҳар ҳафтанинг охири идора ускуналари менинг шахсий манфаатларим йўлига хизмат қилади. Тирикчиликнинг айби йўқ — диплом иши баҳона мўмайгина даромад олиш мақсадида эринчоқроқ, бойроқ курсдошларимнинг реферату курс ишларини ёзиб бераман. Яна шахсан ўзимга тегишли бир-икки режаларим ҳам йўқ эмас. Ана шуларнинг амалга оширишга ҳаракат қиламан. Баъзан бу «эгри» ишларимни ҳафтанинг бошқа кунларида қилишга ҳам тўғри келиб қолади. Ана ўшанда столимдаги бетартиблик нима билан шуғулланаётганлигимни бекитиш учун асқотади.

Ўзи менинг иш жойимни хонамиз кўркини бузувчи ягона бурчак деса бўлади. Фариданинг тартиб ҳақидаги танбехлари қулоғимни олдидан шувиллаб ўтиб туришига аҳамият бермаслик ҳам яна бир яхши-ёмон одатларимдан. Унга «кўз тегмасинга бўлаверади» дейману, қоғозларимни столимнинг у ёғидан бу ёғига кўчирган бўламан.

Меникидан бўлак бошқа ҳамманинг столи батартиб, бир оз бўлса-да олифтанамо. Ҳар столда биттадан компьютер, кичкинагина туваклардаги кактуслардан ташқари, майда-чуйда ҳайкалчалар, сувенирлар, расмлар, календарлар, ручка-қалам солинадиган идишлар, қўл телефонлари учун тиргаклар, турли хил йўриқномалар, луғатлар, кундаликлар, эслатма қоғозлар, пиёлалар, уларнинг тагликлари ва ҳоказолар териб қўйилган.

Умаржоннинг столидан айикнинг сурати туширилган ярим литрли пиво кружкаси жой олган. Одатда бу кружка пиёла вазифасини бажаради. Умаржоннинг иссиқ чойни ҳам, муздек шарбатни ҳам шундан ичишига ҳавасим келиб, уйда дадамнинг энг

яхши кўрадиган пиво бокалларига қахва дамлаб кўрмоқчи бўлдим. Онамнинг куёвлари учун бекитиб қўйган «Carte Noire»ларидан бир қошиқ солиб кайноқ сув қуйганимни биламан – кружкани тагида аввал ўргимчак тўрига ўхшаш чизиклар пайдо бўлди, кейин шиша қурғур муз бўлаклари сингари қирсиллаб синиб кетса бўладими! Меҳмонбоп қахванинг ҳам увол бўлгани қолди. Билсам, Умаржоннинг идиши дизайнерларнинг охириги зарби — иссиққа ҳам, совуққа бирдай чидамли махсус қадаҳлардан экан.

Фариданинг столида негадир кулдон туради. Уни кўриб қўшнимни кашандага чиқарганим рост, аммо ўзини чекканига ҳеч қўзим тушмаган. Унинг устига хонамизда чекилмаслигини ҳам биламан, ундан «Чекасизми?» деб сўрашга эса тилим бормайди.

Бир кун тўққиз бўлмай ишга келсам, кулдонда дорихона исириғи бурсикиб тутаяпти. Яъни бу кулдон, бошқа миллионлаб кулдонлардан фарқли ўлароқ эгасининг соғлиғи билан «мен-сенга» боришини олдини оларкан...

Фарида эса бир қўлида «Alcohol 60%» деб ёзилган шиша, иккинчи қўлида пахта — компьютерини тозалаш билан овора. Қарасам, менинг компьютерим ҳам анча оқариб қолибди. Хижолат чеккандан баттар аҳволда:

— Вой, Фарида, менинг компьютеримни ҳам сиз тозаладингизми? Мен фаррош хотин тозаласа керак, деб ўйларканман, — дея унга ёрдамлашган бўлиб, қўлидаги арокка ёпишдим.

— Ҳалиям у тозалайди, шириним, — деди Фарида бурнини буриштириб. — Аммо шунақа тозалайдик, ундан кўра умуман қўл тегизмагани тузук. Бу ерга ишга келганимда роса бир ой у билан хат ёзишиб курашганман — фойдаси йўқ. Бугун эртароқ келувдим, эрмакка артиб ўтирибман.

Гап шундаки, фаррошимизни кундузлари камдан-кам учратамиз. Мен уни маош олаётганимизда ҳисобхонамизда бир-икки кўрганман холос. У билан бафуржа гаплашиб олиш имконияти бўлмаганлиги туфайли, Фарида танбехлар битилган номаларни доскамизга осиб кетади, эрталаб эса жавоб хати олади. Фаррошлар ҳам олий маълумотли бўлгандан кейин шу-да!

Лекин Фариданинг ўзиям тозалikka муккасидан кетганлардан.

«Интерконтиненталь» меҳмонхонасининг тагидаги ресторанда ўтирганимизда пичоқ-санчқиларни сочиқ билан артганидан сўнг, унга қандай қилиб оддий ишхона фаррошининг иши ёқсин? Мен-ку майли, липпа урганча ҳовлимизга оёқланг сув сепиб юрган қиздирман, аммо унинг озодалиги қизлик фамилияси Борхерт бўлган Наташанинг саришталигидан ҳам ошади.

Бир кун ўн бирдаги гурунглариимизда Наташа уй ишларига умуман вақти етмаётганлигидан нолиб, чойшаб-дастурхон дазмоллашни бировга топшираётганидан гап очди. Мен тилимни тиёлмадим.

— Нима кераги бор дазмоллашни, чойшабни устида ётгандан кейин барибир ғижим бўлади, дея гап бошладим. — Мен ҳатто тажриба ҳам ўтказиб кўрганман: меҳмонга келган жиянларимдан бирига дазмолланган, иккинчисига дазмолланмаган чойшаб-жилдлар солдим. Икки кундан кейин уларнинг қайси бирига дазмол урилган, қайси бирига урилмаганлигини кеннойим бошлиқ экспертлар гуруҳи аниқлай олмади...

Шундай дейишга дедиму тилимни тишлаб қолдим. Чунки Фарида билан Наташа менга шунақанги қарашдики, ҳатто уларнинг зиёлиларга хос тантиликлари ҳам афтларидаги жирканишга ўхшаш туйғуни яшира олмади.

— Дазмол қилингани билиниши учун матони аввал тескарисидан, кейин ўнгидан дазмоллаш керак, жонгинам, — деди Фарида тортмасидан оппоқ докани олиб мониторини артаркан. — Бир шунақа қилинг, асалим, фарқини кўрасиз.

Тўшак жилдларни икки томонидан дазмоллаш кераклигини илк бора эшитаётганимни фаҳмлаган Наташа менга тегишиб, саволлар билан жонимни ола бошлади:

— Микроблар-чи, микроблар? Кирларни фақат текис килиш учун утюгламайсиз-ку?

Мен енгилгим келмади:

— Бизда кунлар жазирама, офтобга илиб қўйсангиз бўлди, дезинфекция бўлади-қўяди.

— Кишда-чи?

— Ўзбекистоннинг иқлими кескин континентал, қишда

кирларни дорда кечасига қолдирасиз, битта музлагандан кейин микробдан асар ҳам қолмайди.

— Бахор ва кузда нима киласиз?

— Нима қилардим, барибир дазмол қилмайман, – дедим ўчакишиб. – Организм ҳам микробу вирусларга ўрганиши керак, бўлмасам иммунитет тушиб кетади.

— Хоп, канака қилиб дастурхонни дазмол қилмасдан ишлатасиз?

— Ишлатавераман! Бозор тўла елим дастурхон. Ҳар канака дастурхонингиздан чиройли. Кир ювиш кукуни ҳам кетқазиб ётмайсиз.

— Хеч булмаса, румолчани утюгласангиз керак? – деди Наташа мени энгиш учун заҳирадаги охирги саволини ишга солиб.

— Кечқурун ухлашимдан олдин бошқа майда-чуйда кирларим билан дастрўмолимни ҳам ювман-да, ваннахонанинг ойнасига хўллигича ёпиштириб қўяман, — дедим энгилиш ҳаёлимга ҳам келмай. — Эрталабгача теккис бўлиб қуриydi. Баҳонада ойналарингизни ҳам доим тоза туради, — деб қоимликни қўлдан бермадим.

Бу охирги жавоб Наташани мендан кўнглини бутунлай совутдими ё мен билан олишишдан ҳеч қандай наф йўқлигини тушундими, билмадим, ишқилиб, «ничего себе» деганича, саволларига ниҳоя ясади.

Мистер-Твистер — аввалги министр

Умуман, мана шунақа майда-чуйда даҳанаки тортишувларни ҳисобга олмаса, тинч-тотувликда ўтаётган кунларимизнинг охири кўриниб қолаётгани ҳеч кимнинг ҳаёлига ҳам келмасди. Ҳамма бало директоримизнинг ўзига котиба ёллашидан бошланди.

Шу пайтгача котибасиз ҳам туппа-тузук ишини битираётган директоримиз — олтмиш ёшлардаги, сокол-мўйловларига оқ оралаган, кўзойнагини деярли ҳеч қачон ечмайдиган голландиялик амаки. Қачон қараманг, ё катак-катак кўйлак, ё катак-катак пиджак кийиб юради. Исми шарифлари – Питер ван ден Ховен. Инглиз тили

дарсларида миямизга қуйиб қўйишган — расмий мулоқотда каттарок одамларнинг фамилиясига «мистер»ни қўшиб айтиш керак. Аммо уч марта «мистер ван ден Ховен» деб такрорлаб кўринг, тилингиз узилиб тушай дейди. Ўзи ҳам бизга ўхшаганлар билан кўп ишлаган экан, буни нақадар оғирлигини билади, шекилли, «мени эл қатори Питер, деб чакираверинглар» дея отасидан қолган исми шарифини бузук талаффуз қилинишидан сақлайди. Фақат ҳайдовчиси Анваргина уни мистер Питер деб чакиради. «Нимага унақа дейсан, «мистер» сўзини исмга эмас, фамилияга қўшиб айтиш керак», деганимизга кўнмайди. Нимаймиш, Питернинг хотини унга иш буюрганида: «Мистер Питерга уни олиб кел, мистер Питерга буни бериб қўй», деркан. Ишқилиб, Анвар ўқиганини эмас, уққанини қилиб хўжайинни мистер Питер деса, унинг хотинини миссис Элизабет деб атайди. Худди Скарлет О'Хара давридаги қора танли қулга ўхшаб...

Биз Питер билан ҳадеб гаплашавермаймиз. Тоҳир унинг хонасига кунда йигирма беш марта кириб чиқади – шу биз учун кифоя. Фақат учрашувлар пайтида Наташа ё Фаридани таржимонликка чакиришади. Хўжалик мудир, бино маъмури, қўшни кафедран оврақ ташувчи қиз қабиладар билан бўладиган мулоқотларига тилмочликни камина қиладилар.

Шу ўринда тил масаласига келсак, ишхонамизда ҳисобчиларимиздан ташқари ҳамма уч-тўрт тилни билади. Наташа Бухорода униб-ўсган, у тошкентлик руслардан анча илғор — ўзбек тилида деярли сизу мендек гаплашади, баъзан Тоҳир билан тожикчада ҳам бир нарсалардан олиб қолади. Инглиз тилидаги билимлари мактаб дастури доирасидан ҳам торроқ бўлишига қарамай, бисотидаги ҳисоб-китоб ва молияга доир терминлар грамматикасини опичлаб, тилининг оқсоқлигини яширади. Ғолиб билан Тоҳирлар ингиз тилида рус тилидай равон сўзлашишади. Аммо Ғолиб, биздан фарқли равишда, ўзбекча гапларига русча ёки инглизча сўзларни қўшмасдан «олифтагарчилик» қилади. Умаржонга келсак, у шаҳримизнинг ёшу қариси сўзлашадиган «ўзрус» тилига «о'кэй», «ваув»ларни аралаштириб, дудуқланишни ташлаётган икки тилли бедаволардан. Фарида унга ҳафтада бир неча маротаба ишдан кейин инглиз тилидан сабоқ бериш эвазига «қахва можароси» туфайли

вужудга келган зарарини қоплайди. Питер эса ёши бир жойларга борганига қарамасдан, тил ўрганиш иштиёқида. Айтишича, у биз билан ишлаб, ўзбек ва рус тилларини ўргана олмаётган эмиш, шунинг учун ҳазрати олийларига инглиз тилини умуман билмайдиган, рус ва ўзбек тилларида гаплашадиган котиба керак экан. Нима ҳам дердик? Мижоз ва бошлиқ ҳамиша ҳақ!

Балки Питер биз бир-биримиз билан нималар ҳақида гаплашаётганимизни билгиси келар? Ким билсин? Котиба ёллаш унинг ортиқча хушёрлиги самараси бўлса ажабмас.

Питернинг маърифатга ошно нозик қалби бетакаллуфликни кўтара олмаслиги туфайли, идорамизга кираверишдаги эшикка унинг буйруғи билан икки ой бурун кодли қулф ўрнатилган эди. Энди ушбу кодли қулф бизни кўк-яшил рангли катак-катак халталар кўтарган тадбиркор аёллардан, ҳашарда иштирок этишга чорловчи маҳалла фаолларидан, катта-кичик амалдорлардан, иш йўқлаб юрувчи бекорчилардан, турли хайрия жамғармалари аъзоларининг юракни эзадиган нигоҳларидан, огоҳлантирмай ташриф буюрадиган жаноблардан, буюртирилмаган «хоним»у мантилардан асрамоқда. «Комфорт» дегани шу бўлса керак-да!

Оҳ, Зеби!

Янги котиба ишга чиққан куннинг эртасига менинг сессиям бошланган эди. Озроқ бўлса ҳам ишларимни қўлимдан оладиган одам топилганидан суюнганимча, талабалик гаштини суриш иштиёқида икки ҳафталик таътил олдим. Ўн беш кун ўтар-ўтмас яна кадрдон жамоам бағрига отилиб келдим. Келдим, кўп нарсаларни танимадим...

Орзу-ҳавас билан олинган янги келинчак тушган хонадондаги фароғатли турмушни кузатганмисиз? Одамлар ўша-ўша — ўша она, ўша ота, ўша ўғил, аммо хоналар янги таъмирдан сўнг бошқача безатилган, муомалалар ўзгарган, ҳамма бир-бирига ҳар доимгидан кўра анча меҳрибонроқ, мулойимроқ, музхонаю совуқхоналар ҳам ўзгача тўлдирилган, овқатлар гўштлироқ, патирлар ёғлироқ, қайнота «қизимга» деб ҳали ўзларининг оғизлари тегмаган хусайни узумдан

олиб келади, фақатгина меҳмон келгандагина пишириладиган мантилар қасқонда, неча-неча тараддуд ила ёпиладиган сомсалар тандирда, лағмонлар чўзилган, чучваралар тугилган, қайнсингил кеннойисини дугоналарига кўз-кўз қилади, қайнона келинини ўтган-кетганга мақташдан чарчамайди.

Хуллас, домлаларимнинг қовоқ-тумшугидан зерикиб келсам — ишхонамизда шунақа фаровонлик. Питернинг кабинети билан бўлимимизни бирлаштирадиган учрашувлар ўтказиладиган хона қайта жиҳозланибди: ўртада турган думалоқ столу курсилар бир чеккага сурилиб, энди хона тўрини мовий ранг стол, худди шундай тусдаги курси эгаллаган, ташқарига чиқадиган деразага янги чий пардалар осилган.

Котибамиз ҳам исмлари жиссларига мос – Зебинисо, хонага зеб бериб ўтирибдилар.

Биласиз, театр ечиниш хонасидан бошланади, роман номидан, идора эса қабулхонадан. Энди бунақа қабулхонамиз бўлганидан кейин ўзимизга бўлган талабчанлигимизни ҳам ошириш керак деган ўй билан компьютеримни ёқдим. Хонадошларимнинг ҳам ўз ишлари билан ивирсиб ўтиришганини кўриб, «Менинг хужжатларим» ғаладонида ўтган ойдан бери йиғилган катта-кичик хужжатларни мавзуларига қараб алоҳида ғаладончаларга тақсимлай бошладим.

Бир пайт, соат ўн бирларга яқин Тохирга хат олиб кирган Зебинисони Фарида чойхўрликка таклиф қилдию, худди шуни кутиб тургандек бирдан ҳамма фаоллашиб қолди. Ғолиб «лип» этиб ўрнидан туриб битта курсини судраганча янги шеригимизни ўтиришга ундади. Йилда тўрт бора таътилга баҳона бўлувчи имтиҳонларимга шубҳа билан қарайдиган Тохир, «Зулхуморнинг сессиясини ювамиз» дея меҳмонларнинг ардоқлиларига олиб қўйилган бир қути шоколаднинг баҳридан кечди. Мен эса ҳайратда атрофга жовдирашни давом этдим. Қарасам, Умаржоннинг рангида ранг йўқ, туришини ҳам, ўтиришини ҳам билмай курсисини бир айлантирди-да, Фариданинг столи томон ғилдиратиб келиб чойнакдаги чойни пиёлаларга улаша бошлади.

Пинагини бузмай ишини давом эттираётган ягона одам — Наташанинг олдига чўқдим.

— Бу қанақа метаморфоза бўлди? – дедим атрофга кўз югуртириб.

У энди танаффус қилмасликнинг иложи йўқлигини тушунди-ю, қоғозларини бир четга сурди. Мийиғида кулганча, бир қарашда мураккабдек туюладиган нарсаларни ҳар доимгидек соддагина қилиб тушунтиришга киришди:

— Саводсизликни тугатиш буйича маъруза. Эшитинг. Канака тушунтурсам экан... Масалан, мана бу қахва, — деди у чашкасидаги қайноқ ичимликдан ҳўплаб, аста-секин рус тилига ўтаркан. — Ҳўв анави ерда эса бир стакан оддий хом сув турибди. Сиз, мен, Фарида гўё қайноқ қахвадекмиз. Ҳидлаб кўринг, маза қиласиз. Аччикқина, уйқусиз кечадан кейинги заправкага зўр кетади, ишингиз унади, бунинг устига қандайдир кибор бахш этадими-эй. Тўғри, учаламиз ҳам қахванинг ҳар хил навиданмиз, аммо барибир қахвамиз. Бизни ҳамма ҳам ичавермайди, аммо мухлису шинавандаларимиз бор. Сизу менсиз на музокара битади, на бирор шартнома тузилади. Бизсиз кутиб олинган меҳмонлар мезбонларни ҳурматсизликда айблашади. Қахвахўрлар ҳам чин кўнгилдан бизсиз кун кечириб бўлмайди, деб ўйлайдилар. Лекин кейинги пайтда қахванинг тури кўпайиб кетди, айниқса, ишхоналарни биз каби «қахвахон»лар, яъни тили ҳам, оёғи ҳам бирдай чаққон, уддабурон аёллар босиб олган. Тушундингизми? Зеби эса оддий чучук сувдек. Ҳамма учун керак, аммо одатий ичимликка айланган қахвага энди беписандмиз, чунки шаҳримизда топилмайдиган оби-ҳаёт – булоқ сувидан симиряпмиз... – дея қахвадан ҳўплади. Сўнг: — Сиз куринг, сизга ҳам ёкади! – деб ўбекчада гапини тасдиқлади-да, яна ишга кўмилди.

Нима ҳам дердим, Наташанинг бунақа маърузаларидан сўнг савол ҳам туғилмас бўлиб кетади. Унинг мантиқий фикрларини ҳазм қилишга улгурмай, Тоҳир тортиқ этган ширинлик тарафга равона бўлдим-да, қутидаги шоколадларнинг ёнғоқлисидан танлаб, оғзимга солдим. Фарида дастурхонимизнинг ягона нозу неъматидан биттасини олиб Зебига узатди.

— Олаверинг, жоним, уялманг! Тоҳирнинг даврида сизни семиртирмасак бўлмайди, – деди у.

— Йигитларимиз хатдан оғирроқ нарсани кўтара олишингизга шубҳаланишяпти шекилли, курсиларгача кўтариб келишди-я! Олинг, куч бўлади, — деб мен ҳам уни такаллуф билан дастурхонга таклиф

этдим. Таклиф этдиму, негадир нигоҳим Зебининг оёқларига тушди.

«Душман оёққа қарар» деган қадимги бидъат хаёлимга келиб, унинг қошиқдек оёғидан кўзимни олиб қочарканман йигирмалардан ошиб қолган акамга бувимнинг берган ўғитлари ёдимга тушди. «Уйланишдан олдин қизлар билан учрашганинга аввал оёғига қара — оёқлари дўмбоққинасидан танлагин», — дерди бувим. Акам: «Нимага?» деб сўраб менга кўзини қисарди. Уруш давридаги очарчиликлару камбағалчиликни кўрган бувим бечора: «Ўшнақа қизлар соғлом бўлади, ҳали у ёғим оғрияпти, ҳали буёғим санчияпти деб ётволмайди. Этагидан тушгандек менга қўша-қўша эваралар туғиб беради-да», — деб жиддий жавоб қиларди. Акам эса «Буви, қизиксиз-а, худди сигир харид қилаётганимдек гапирасиз!» — дея қизаринади. Шу пайт мен ҳам тилимни тиёлмай акамни жиғига тегиш учун: «Ака, мени ҳам учрашувга олиб боринг, сиз уни оёғига қарайсиз, мен бирор нарса деб кулдираман-да, оғзини очганда тишларини санаб оламан» деб ҳиринглардим. Бувим: «Сизларга пачавалик бўлса», деганча жавраниб туриб кетардилар.

Демокчиманки, Зебинисо бувимнинг ўлчовларига умуман мос келмайдиган номзодлардан, яъни ҳаддан ташқари озғин. Шу камчилигини инобатга олмаганда ўн тўққиз яшар қиз учун ярашиқлик жамоли бор: сочи узун, қоши қалин, киприги ёй ва ҳоказо. Йигит бўлганимда тузукроқ тасвирлардим, албатта. Аммо унинг жилдирама овози, сериаллардаги актрисаларимизга ўхшаб ширин-шакар гапириши, баъзида қўшни хонадан эшитилиб қоладиган жарангдор кулгуси ҳатто мендек ҳиссизроқларнинг ҳам кўнглини кўтарди.

Бир-икки ой бурун Қашқадарёнинг бир туманига Голландиядан пармалов ускунаси жўнатган эдик. Ўшанда харидор фирманинг бош ҳисобчиси у-бу ишларни ҳал қилгани кассир жувон билан Тошкентга келишган эди. Кассир опамиз қачонлардир Тошкентда ўқиган экан, жуда маданиятли — ҳатто кўринишидан ўзи билан баравар шеригига «Бўрибой Жўрақулович» дея мурожаат қилади. Бўрибой Жўрақулович қурғур эса уни «Жилдиз» деб куйдиради. У бир-икки марта бизнинг олдимизда ҳам жилдизлаб юборувди, бечора жувон унга илтижо билан:

— Бўрибой Жўрақулович, ҳеч бўлмаса, шу ерда исмимни тўғри

талаффуз қилинг, — дея енгидан тортди.

Мен ўзимни эшитмаганга солдим-да, ускунага сервис хизмати кўрсатиш ва эҳтиёт қисмларни етказиб бериш бўйича кўшимча шартноманинг иловасига киритилиши керак бўлган ўзгартиришларга кўмилганча, ишимни давом эттиравердим.

Фарида эса тақир-туқурини тўхтатиб:

— Қўяверинг, Юлдуз опа, Тоҳирга ёқадиган қилиб гапиряптилар шекилли, — деди. Кейин унга хайрономуз термилган ҳамкорларимизга жавобан: — Юляни ғарбчасига Жулия деб талаффуз қилишганидек, акам ҳам сизни Жулдуз дерканлар-да. Ҳамма шеванинг ўзига хос латофати бор, бунинг устига Жилдиз сўзининг энергетикаси кучлироқми-ей, «стильный» исм бўлиб қоларкан,— дея лукмасига изоҳ берди.

Ҳақиқатдан ҳам шевалар тилни кўркамлаштиради. Биласиз, Тошкент «вотти»лайди, яна «келавуза-кетавуза» дейдиганлар ҳам учраб туради. Кейинги пайтда совчи кутаётган қизлару хизмат муддати икки йилдан ошмаган келинлар орасида урф бўлган, ундошларни бир қадар юмшатиб гапириш одатлари билан мана шу «вуза»лари Зебининг тилига хушоҳанг соддалик бахш этади.

Унинг ҳаддан зиёд юмшоқ ҳаракатлари, пийпаланиб ҳарф териши, назаримда, ўзига қарашга ҳам эриниб, юзу кўзларига бўёқ-упа сурмаслиги, сочларининг табиий ранги, ҳамма гапларини ўйлаб, шошмасдан тузиши, заҳарханда хитоблар, кинояли саволлар, тагдор жавоблардан ёт суҳбатлари, тўғриси, мени зериктиради. Аммо эркакларимизнинг бу борадаги фикри ўзгача, жумладан, йигитларнинг олди — Умаржоннинг Зебига нисбатан меҳрини айна шу ҳолатлар товлантиради.

Зебининг феълидаги мени ҳақиқатда ҳам ўйлантирган, китобларда албатта, ижобий деб таърифланадиган, аммо ҳаётда кўпинча кўнгилсизликка олиб келадиган хислати, бу унинг ҳаддан зиёд раҳмдиллиги эди. Тўғри раҳм-шафқат яхши нарса, аммо у кучлиларга кўпроқ ярашади. Зебига ўхшаганларнинг раҳмдиллиги эса, афсуски, кўпинча кўнгил бўшлик, деб аталадиган иллат билан ёнма-ён юради.

Ишонмаганлар учун мисол ҳам келтираман. Айтганимдек, сессиядан келишим билан ҳар қадамда ўзгаришларга дуч

келаверганимдан, столимдаги пиёламнинг оппокина бўлиб иршайиб турганига аҳамият бермабман. Эртасига ҳам, индинига ҳам пиёлам хурсанд, «кетказиб бўлмайди», деб ҳукм чиқарилган доғларидан қутилганидан ўзига ўхшамай мағрурланади. Бу — бир пайтлар офис жиҳозларини спирт билан артишга ўргатган кўшнимнинг кирдикори эканлигига шубҳаланмай гап қотдим:

— Пиёламда кадрдон қитъамнинг сурати кўринмай қопти-я?

Фарида аввал пиёламга тикилди, кейин қабулхона томонга қараб мамнун бош ирғади.

— Раҳматини, асалим, Зебига айтинг. Иложи бўлса, бутун бўлимимиз номидан, — деди у эсноғини қўлидаги қоғоз билан ёпаркан. — Узр, кеча кичкинамнинг истимаси чиқувди, бирор соат ухладимми-йўқми билмадим...

Қизининг нима учун шамоллагани, қандай муолажаларга гирифтор қилинганлиги ҳақидаги тўлиқ маълумотни олганимдан сўнг, қабулхонага ўтдим.

Зеби баъзан кечкурун еттилардан кейин ҳам Питернинг хизматида бўладиган Анварнинг «овертайм»ларини ҳисоб-китоб қилаётган экан. Қарашиш баҳонасида олдига келиб ўтирдим. Юмшоққина курсига жойлашганимча, компания электрон тўридаги умумий папкадан керакли услубий шаклларни топишга кўмаклаша бошладим.

— Эҳтиёт бўлинг, Анвар ҳам уяли компанияларга ўхшаб вақтни ўзини фойдасига яхлитлайди, — дедим, яқин ўтмишда менинг вазифаларим доирасига кирган қоғозбозликнинг баъзи нозик жиҳатларига эътибор қаратиб.

Зеби шошмасдан «овертайм» формасига маълумотларни киритгач, гапимга жавоб беришга марҳамат қилди:

— Шу миллионер компанияларнинг мушугини ҳеч ким «пишт» демепти-ку. Анвар бечораям тўққиз-ўнгача ишларкан. Ўткан ҳафта хўжайинни ўғлини кечаси учда аэропортга кузатиб қўйибди. Бечорага бир-икки сўм пул кўпроқ ёзилса, ҳеч нарса қилмас.

— Ўзингиз биласиз, — дедим сабр билан Зебига йўл-йўриқ кўрсатишни давом эттриб. — Аммо ойнинг охирида Наташа ҳар бир тийин учун жонимизни олади. Телефонга ҳам эҳтиёт бўлинг, барча кўнғироклар назорат қилинади. Янги йилда Намангандаги бувимга

телефон қилувдим, ойлигимдан тийинигача қирқиб олишибди. Бизда немисча тартиб ўрнатилган... – Кучим борича огоҳликка даъват қилиб, мақсадга кўчдим: — Зеби, биласизми, бировларнинг орқасидан идиш-товоқларни ювиб юришингиз ҳам шарт эмас. Барибир ҳеч ким раҳмат айтмайди. Вақти келганда хушомадгўйликда ҳам айблашади. Нима қиласиз, оғримаган бошингизни оғритиб?

У бу гал куттирмай саволимга савол билан жавоб берди:

— Ким этти сизга мани идиш ювотганимми?

— Бизда мисс Марпллар кўп, — дедим унинг хомуш тортаётган чеҳрасига синчковлик билан қараб.

Зеби юзига тушиб қолган сочларини лак кўрмаган узун бармоқлари билан астагина тўғирларкан, ўзини оқлаётгандек мунгли бир оҳангда тушунтиришга киришди:

— Анақа, бир куни саккиз яримгача шўтта қолиб кетувдим...

— Тушунмадим, нима Питер сизни тўққизгача олиб ўтирибдими ҳали? — деб дарров гапини бўлдим.

— Йўғ-эй, — деди у қўлини силтаб, — ўзим... Кечқурунлари битта... битта... хуллас, йигитим олиб кетади. Иши баъзида чўзилиб кетади. Кутишга тўғри келиб қолади-де. – дея давом эттирди у энди қизишиб, тўғрироғи қизариб. – Бекорчиликдан зерикиб ўтираманми?.. Гап бундаяммас... Силани хонейладаги доска бор-ку, ҳалиги Тоҳир эълон учун деган... Ўшатта ўша куни қоғоз осиглиғ турган экан. Нимайкан, деб бориб ўқисам, Фарида Диля опамга хат ёзиб қўйган эканлар.

— Қайси Диля опа?

— Фаррошимиз-де. Хатлари сал кўполроқ экан. Диля опам хафа бўлмасинлар деб чўнтагимга солиб қўйдим. Мана шу савил идиш-товоқ устидан уларнинг энди урушиши қолувди. Ўзи икковлариниям биринчи кундан бирам яхши кўриб қолганман.

— Эй, қизиқмисиз, Зеби! Булар худди никоҳдан кейин чилласида бир-бирини суймаган эр-хотиндек уришмасдан туролмайди. Фаридани хати кўпол бўлса, Диля опангиз ҳам ювошлардан эмас.

— Шунақа-ю, аммо кўп қийинчилик кўрган эканлар. Уларам олий маълумотли, «инияз»ни битирган эканлар. Эшитгандирсиз, иккита бола билан бева қолганларини? Рўзғор билан ўралашиб тиллар

хам эсларидан чиққан экан. Уни устига, акалари оламдан ўтгандан кейин, иккита жиянлари уларга қолибди. Ҳозир тўртта болани едириб-ичиришнинг ўзи бўладими? Кундузи кафедра ошпазлик қиларканлар, кейин кечқурун буёққа жиянлари билан келиб сипириб-сидиршаркан. Энди ўзииз ўйлаб кўринг, уларга фақат бизани дашномларувуза камлик қиватувди!.. Фаридаям иккита боласи, уй-жойи, буёқдаги ишлар билан чарчасалар керак, уни устига яқшанба кунлари қайноналарининг уйига уборка қилгани борарканлар. Хуллас, иккаласиниям асаби бузилмасин дегандим...

Шунча пайтдан бери билмаган тафсилотларни эшитарканман, энди Наташанинг каромати рўёбга чиқаётганини сезаман. Ох, Зеби! Табриклайман! Фирмамининг «энг ёш ходимаси» лавозимини сенга бўшатганимга қанчалик ачинмай, барибир, мен ҳам эрияпман, шекилли...

«Киндер-сюрприз»

Кейинги пайтда Умаржон намунали хизматчига айланиб бормоқда. Аълочилар тахтаси бўлганда, расмини осиб кўйишга тўғри келарди. Ишга вақтида келадиган одат чиқарган. Ҳатто Тохирнинг қоидаларига беписандлик билан ёндошган ҳолда ишда олтидан кейин ҳам қолади. Бўш қолди дегунча Ғолибни олдига кўниб бир нарсаларни маслаҳатини қилади. Албатта, ҳаммасига сабаб — Зебинисо. У буни бировдан яширгани ҳам йўқ, яширолмасди ҳам, негаки бу чапани йигитнинг ичидаги доимо — сиртида. Унинг Зебини кўриши билан очилиб кетиши, Зеби кўринмай қолиши билан ўрнида ўтиролмади, қабулхонага қараб хаёл суриши ҳеч кимнинг эътиборидан четда қолмади. У гўё ортиқча ҳаракати билан қизни хафа қилиб кўйишдан кўрқаётгандек ўзини тутди. Зебининг эътиборини қаратиш учун ҳазил-мутойиба қилишга уринади, аммо авваллари табиий, ҳақиқатан ҳам кулгили чиқадиган гапларни авайлаб қоғозга ўрагани оқибатида луқмаларининг тузсизлигидан эсноқ тутди.

Энди муҳокама қилинадиган ягона мавзу — Зеби билан Умаржон. Уларнинг бир-бирига нақадар мосликлари, Умаржоннинг бой куёвлиги, унга айнан Зебига ўхшаган хотин кераклиги, аммо,

афсуски, қизнинг йигити борлиги, ва ушбу охириги фактни бечора Умаржонга бир бало қилиб айтиб қўйишимиз лозимлиги, янгиликни ошкор қилганимиздан кейин уни қанақа юпатишимиз мумкинлиги ҳақида баҳсларга тўла суҳбатлар қураимиз.

Охири бир кун Мажнунимизни ўртага олдик. «Бўлса керак», «ўхшаб турибди» каби мураккаб феъллар билан Фаридга гапни узоқдан бошлади. Умаржон столни бармоқлари билан чертиб бир оз индамай унинг гапини эшитди. Кейин:

— Биламан, – деганича унинг гапини бўлди.

Ҳаммамиз ажабланиб унинг оғзига тикилдик.

— Нима қилибди? Зебининг йигити бўлмаса, ҳайрон бўлиш керак эди. Ўзинглар ҳам уни ёқтирасизлар, шунақами?

Биз ҳамкасбимизнинг юрагини кенглигидан фойдаланиб, саволга тутдик:

— Ўзи кўнглингиз борми унда?

— Конечно! Жуда бор-да!

— Гаплашайликми у билан?

— Вў чё! Эсингларни ебсизлар.

— Нима қиласиз бўлмаса?

— Билмадим.

— Йигитини кўрмадингизми?

— Кўрдим.

— Қанақа экан?

— Оббо! Бўлди энди, илтимос! Бир ками уни таърифлашим қолувди. Киндер-сюрприз. Понятно? – деганича хонадан чиқиб кетди.

Шу-шу, Зебининг биз ишдан жилгандагина пайдо бўладиган йигитига «киндир-сюрприз» деган лақаб ёпишди.

Пул масаласи

Кунлар бир-биридан ўзай деб чопишдан тўхтамайди. Икки ҳафтадан кейин — Янги йил. Орада мен ҳам унаштирилган қиз мақомини олганман. Романим совчилар ёзган сценарий асосида кетаётганлиги сабаб, унда на бурилишлар, на четга чиқишлар бор. Куёв янгам ва ойим томонидан ҳар томонлама ўрганилган, машинаси

йўқлигидан бошқа бирорта кўзга илинарли камчилигини тополмайсиз. Дадамнинг «ҳазилни сал камроқ қил», деган насиҳатларига риоя қилиш илинжида одобли киз ролига кириб кетганман. Дастлабки «хола-холакаси» ўйинларидан бир амаллаб ўтиб олсам, уёғи бир гап бўлар. Олдиндаги маросиму йиғинларни ўйлаганим сари, негадир, кўнглимга ғулғула тушади. Доно дугоналаримнинг «”тўй олди синдроми”га йўлиқибсан», дея юпатишларига қарамай, кунлар ўтган сари ғулғула ўрнини «аламли қайғу» эгаллайверади...

Ишхонамизда иш қизғин. Йил якуни билан боғлиқ югур-югурларга энди янги йил олди базмига тараддуд ҳам қўшилган. Ҳар йил Питер 25 декабр — Кристмасга юртига жўнагани учун базмимизни бошқа ишхоналардан анча аввал ўтказамиз. Бултурги ноҳушликдан сўнг, у бу йилги базми ишхонамизнинг тор доирасида ўтказиш таклифини киритди.

Ўтган йилги ноҳушликнинг тарихи узоқ ўтмиш билан боғлиқ. Юқорида тилга олганимдек, фирмамиз ўрта бизнесга тааллуқли қўшма корхонанинг арзандаси, яъни шўъбаси. «Ота»мизнинг эса бир нечта «ака-ука»лари бор. Баъзилари туғишган, баъзилари ўғай, баъзилари умуман тутинган.

Корхоналарнинг бу сулоласига ўтган асрнинг охирларида иккита ўртамиёна ҳорижлик ва битта бойвачча ўзбек «Бирбало-Фарм» қўшма корхонасини тузиш билан асос солишган. Корхона, яъни тўнғич фарзанд дори-дармон сотиш билан шуғулланавериб, ўзини ўнглаб кетганидан сўнг, улар яна битта корхона тузишга қарор қилишади. Бу сафар ишлаб чиқаришга пул тикиб кўришмоқчи бўлишади-да, шарбат ишлаб чиқарувчи «Бирбало-Фрутс» деган бир фирма тузишади. Унинг ҳам ишлари юришади. Секин-аста уларнинг «Бирбало-Net», «Бирбало-Лайн» исмли укалари туғилади. Фарзандларнинг рўзгорларидан ортиб йиғилган пулга энди «Бирбало-Банк»нинг акциялари сотиб олинади. Кейинчалик «Бирбало-Сервис», «Бирбало-Транс», «Бирбало-Суғурта», «Бирбало-Пласт» каби неваралар дунёга келаверади. Улар ҳам ўзларидан кўпайиб «Бирбало-Нон», «Бирбало-Арт» каби чевараларни тарбия қилишади. Ҳатто «Бирбало-Фонд» деган хайрия жамғурмаси, «Бирбало-Авлод»

номли болалар уйи ҳам бор. Бу серуруғ сулоланинг номи эса энди «Бирбало-Корпорейшн».

(Агар ходимларимизнинг ғийбати ўртасида жонажон фирмамиз фаолияти тўғрисида берган маълумотларим сал тўлароқ бўлганда эди, ишхонамизнинг эшиги чеккароғига осилган пештахтасини ўқимаёк, «Бирбало-Сервис» учун кўлимиздан келганча меҳнат қилаётганимизни тушунган бўлардингиз.)

Бултур янги йил арафасида «Интерконтинентал» меҳмонхонасининг «Олтин» залида ушбу сулола равнақи йўлида хизмат қилувчиларга базму жамшид уюштирилган эди.

Қадахлар қуритилди, дастурхонлар бўшатилади, ўйналмаган рақс, айтилмаган мақтову тилаклар қолмади, аммо пул масаласи сал чатоқроқ бўлди. Бирламчи оғзаки келишувга кўра, ўтиришга сарфланган барча харажатлар иштирокчилар сонига бўлиниши ва корхоналар ўзларининг иштирокчи-хизматчилари сонидан келиб чиққан ҳолда, олдиндан ресторани чикимларини пул ўтказиш йўли билан тўлаб юборган корхонага дастурхон ҳақини қайтаришлари керак эди. Қайсидир корхона зудлик билан, қайсинисидир эркаланиб базмдан сўнг ўз улушини узатди. Фақатгина тўнғич ўғил «Бирбало-Фарм» чўнтагини роса кавлагани билан ичидан бирор сўм чиқара олмади. Тоҳирнинг айтишича, мамлакатимизда сўм эркин айирбошланганидан бери, туғилганидан имтиёзли конвертацияга ўрганган корхонанинг тўлов қобилияти кескин сусайиб кетган эмиш. Охири «тепа»дагилар бу харжни, ака-укачиликнинг юз-хотири, дея бошқа корхоналарга бўлишиб беришди. Питернинг ҳам емаган ошига пул тўлашига тўғри келдию, бунақа корпоратив ўтиришларга бизларни судрамайдиган бўлиб қолди.

Шунинг учун бу йил идорамиз Янги йилни кичикроқ қаҳвахонада оддийроқ қилиб ўтказадиган бўлди. Бўлимимиздаги узоқ тортишувлардан сўнг хоҳловчилар учун рўйхатга «плюс бир» формуласи киритилишига эришдик, яъни ҳар бир ходим ўз ҳисобидан яна битта одамни базмга таклиф қилиш имкониятидан фойдаланиши мумкин.

Рўйхатга қарасам, Зебининг исми олдига ҳам «плюс бир» деб ёзиб қўйилибди. Маслаҳат қилгани олдига бордим — ҳар қалай бунақа

масалаларни кенгаш билан ҳал қилмасам бўлмас.

— Зеби, йигитингиз билан келасизми ўтиришга?

— Албатта.

— Пулини ўзи тўлайдими?

— Ман тўлармидим, тўлийди-де. Сиз ҳам куёвбола билан борсангиз керак?

— Шунини ўйлаб турибман, нима қилсам экан, деб. Таклиф қилишга қиламан, аммо пулини бер десам қанақа бўларкин? Биз ҳали у даражада яқин эмасмиз. Ноқулайроқ бўляпти.

— Ҳечам ноқулаймас. Тағинам сизнинг ҳақингизни фирма тўлаётти-ку. Ўзларига тўласалар бўлди-де!

— Ҳа, шунақа қиларман... — дея гапига қўшиламан.

Уйга бориб ушбу мавзунини энди оила даврасида муҳокамага ташладим. Аввал муаммомни ҳеч ким тушунмади. Дадам ойим орқали «Бир ўзи юрадиган пайтлар энди тугади. Борса ана куёв билан борсин» деб айттириб юборибдилар. Менинг эса баттар жиғибийроним қайнади.

— Нега энди мен у учун ўн мингга шундай санаб беришим керак экан?

— Бўлмасам, айт, ўзи тўласин, — дедилар ойим.

— Қанақа қилиб айтаман? Ўзим етакляпман-ку? Ҳали уни реакциясини билмасам... Балки бормаймизга тушиб колар.

— Бормаймиз деса, бормайсизлар.

— Ана, кўрдингизми, ундан кўра, индамай кетаверай, билиб ўтирибдими?

— Тентак, дадангга гапини эшитдингми?

— Эшитдим, — дедим-да, охириги марта ўзим ҳам қачон кўрганганимни эслолмайдиган кўз ёшларимни яшириш мақсадида жавондан қўлимга дуч келган китобни очиб ўқишга киришдим.

Бир пайт олдимга «лип» этиб бир нарса тушди. Қарасам — бир даста пул, эшик олдида эса акам тиржайиб турибди.

— Қайсарлик қилмасдан ол-да, бирга ўйнаб келинглар.

— Раҳмат. Синглисидан тезроқ қутулиш учун акалар қандай қурбонликлар қилмайдилар-а? — дея иржайиб меҳрибонимнинг юзидан чўлпиллатиб ўпдим.

Кўлимдагини сумкамга жойларканман, ўзимча ҳисоб-китоб қилдим — олтмиш минглик кўйлак, ўн минглик турмак, ўттиз минглик туфли, йигирма беш минглик тақинчоқлар: баробар, бир ойлик маош. Шунча харажатдан сўнг «плюс бир»им билан, тўйбошилар айтгандек, ҳашаматли кошонанинг ажойиб инсонларига айланишимиз шубҳасиз!

Ваъдага вафо қилмайдиларму?

Мана, мана, мана... Мухтарам муҳарриримнинг гапига кирмай, шахсий ҳаётим ҳақида ҳам ёзиб қўйибман. Малакасизлик-да! Ўқувчини севишганлардан чалғитиб, ўзи ҳақида гапиришдан тийила олмаган лаққи қизнинг узрини қабул айлагайсиз. Ишонтириб айтаманки, бунақаси бошқа қайтарилмайди! Аммо, огоҳ бўлинг: ваъдалар, аксарият ҳолларда, «update¹» қилиб турилишини инобатга олишингизга тўғри келади.

Янги йил ҳам ўтди. Дам ҳам олдик. Энди ишга ўтсак. Зеро, «Янги йиллар қандай ўтди?» деб сўрамоқчи бўлганларга, Наташанинг шунга ўхшаш саволимга берган жавобини келтираман: «Дам олиш — ишлаш эмас...» У ўшанда бу жавобига шунақанги «наташача» қарашларидан бирини илова қилгандики, мен дарров унинг «ҳар қанақа аҳмоқнинг ҳам дам олишга ақли етади, аммо ишлашга келсак...» демоқчи бўлганини бор зехним билан идрок этишимга тўғри келган эди. Шунақа экан, мана бир неча кундан бери ишламасликка баҳона қидиравериб, пўкакка айланаётган миямни бир жойга жамламасам бўлмас.

...Янги йилдан бир неча кун ўтар-ўтмас, Наташа Зебига русчадан ўзбекчага таржима қилиш учун беш-олти варақли хужжат берганлигини айтиб, мендан таржиманинг сифатини кўриб беришни сўради. Ёмонам ғашим келди. Негаки, бу менинг олдиндан қилиб юрадиган ишим эди. Устига устак, Тохир ёзиб берган мажбуриятларим доирасига ёзма таржима ишлари кирмагани

¹ Update (компьютер лаҳжаси) – маълумотлар янгиланиши билан, масалан, ахборотлар базасига керакли ўзгартиришлар киритиш. *(Барча таржималар муаллифдан)*

туфайли, ҳар бир бет таржима учун алоҳида пул тўланишини бир пайтлар Питердан талаб қилиб олган эдим.

Шунинг учун қовоғимни очишга ҳаракат ҳам қилмадим.

— Нима, Зебини таржимонликка ёлладингларми? – деб сўрадим Наташадан.

— Йок, — деди Наташа ўзини соддаликка олиб. — Попробуешь, девдим, рози булди. Хозир Зебининг иши барибир йук. Питер Голландиядан кейинги хафта келади.

Наташага заҳарли нигоҳларимдан бирини ташладим. Аммо на чора?

— Бўпти, менга жўнатворсин, ҳали бўшаганимда кўриб чиқарман, — дедим ночорлик билан.

Наташа шуни кутиб турган экан, бир даста қоғозни столимнинг устига ташлади. Қарасам – даҳшат. Суваракка қарши дори солинган кутиларга хитойлар русчалайдиган тилдан сал тузукроқ. Ҳаммасини бошқатдан ёзмаса бўлмайди. Зебига гапиришдан фойда йўқ. У қўлидан келганини қилган. Аччиғим чиқиб компьютеримда «дуррача» теришдан ўзимни тиёлмадим.

— Таржимани ҳам эплаган қилса-да... Шу билан бошини қотиргандан кўра, Умаржон ҳақида ўйласа бўларди... – деб ўзимга ўзим тўнғилладим.

Шу пайт Фариданинг курсиси столимга тарақлаб урилди.

— Зуля, асалим, наmunча ўзингиз егингиз келаётган ошни, бировга ашатмоқчи бўласиз? – деди шеригим қошларини кериб.

— Тушунмадим?

— Умаржон сизни эмас, Зебини танлаганига аччиғингиз чиқмаяптими?

— Йўқ, — дедим карталарни теришни давом эттириб. — Эпложмайдиған ишига қўл урганига аччиғим чиқяпти. Сиз унинг мана бу бурро ёзувга бир қаранг! Устидан кўрадиған аҳволи йўқ. Қайта териш керак.

Фарида гўё қоғозларни кўриб чиқиш учун курсисини суриб олдимга ўтираркан, гапни бошқа ёққа бурилишига йўл қўймади.

— Арзонга кетяпман, деб ўйлаяпсиз. Шундаймасми, шакарим? – деди-да, «сичқон»ни қийнаётган қўлимдан маҳкам тутди.

Бир неча кундан бери бошим ғовлигиданми, Фаридадан бунақа гап чиқишини кутмаганимданми, ҳозиржавобликни йўқотдим.

— Билмайман, – деганимча шалвираб гавдамни ўриндиғимнинг орқасига ташладим.

Кейин ўзимни пича ўнглаб:

— Фарида, менинг бошқа режаларим бор, — деб жавоб қайтардим.

Фарида бошини силкитганча ачинибгина менга қаради.

— Режаларим, дейсизми? Назаримда, жонгинам, кейинги пайтда сиз режалаштирмаяпсиз, балки сизни режалаштиришяпти, — деди-да, турмай, курсисини яна аввалги жойига сурди.

Режа ёзилди дегани, амалга ошди дегани эмас. Лекин ҳозир Фаридани енгилга тоқатим йўқлигидан, унинг гапларига қарши бир нима дегим келмади. Нима ҳам дейман унга? Бу ўзи шунақа. Ростгўйман, деб, оғзига келганни гапирди. Донцовани ўқийвериб, ўзича детектив бўлиб кетган. «Йўқ, унақа эмас», деб кўринг, шунақанги далиллар келтириб ташлайдики, ўзингиз ҳам унинг фикрига кўшилиб, кўшилмаганларни сўкишга тушасиз.

Ўзим ҳақимда суҳбатга хушим йўқлиги учун, «хужжат хатоларга лиқ тўла бўлгани билан, техник жиҳатдан жуда чиройли — қолип сифатида ишлатсам, кейин безатиш ишларига вақтимни кетказиб ўтирмайман», дея ишимни баҳона қилиб қабулхонага ўтдим.

Қабулхонамиз сув қуйилгандек жимжит. Сув ҳам бўлса кўз ёши шаклида қуйилган, шекилли, котибамизнинг кипригу қошлари нам, кўзлари қизарган. Жорий йилдан бери сурилаётган сурма оғир кунларда қизларнинг қошу кўзига чапланиш одатини канда қилмаган — Зебининг пешонасию юзи қоп-қора. Дарров «Вой, тинчликми?», «Нима бўлди?» каби саволлар билан йиғлоқини ташқарига судрадим.

Қадимги замонларда қандай бўлган билмайману, аммо ҳозирда ҳожатхонаю ваннахоналарга меҳмонхоналардек зеб бериш урф бўлганидан бери, биз қизларнинг энг қизгин суҳбатларимиз ана шу ерларда кечади. Ички-ташқи ҳовлиларни вақти-бемаҳал қўмсайдиган шарқ аёлларига эркаклардан холи қолишга кафолат берувчи бошқа жой топилмагандан кейин, на илож? Кулманг, лекин доно дугоналарим билан илк бора шампан шишасини ҳам шунақа

хоналарнинг бирида қуритганмиз!

Худди шу жойда Зеби ҳам юз-кўзини ювиш, артиб қуришти баробарида шошмасдан, бир бошдан кўнглини ёрди. Кеча Баҳодир (машхур «Киндер-сюрприз») билан урушиб қолишибди. Сабаби – рашк. Ишга кеч келиб, кеч кетишни одат қилган Умаржоннинг қабулхонадаги телефонда Голландияга сим қоққани Баҳодирга ёқмабди. Зебининг минтақавий вақт пояслари, халқаро алоқа назорати борасидаги тушунтириш ишларидан кейин ҳам тинчланмаган йигит, Умаржон билан хайрлашмай кетишни ўзига эп кўрмаган Зебини ташлаб, жўнаб қолибди.

Шу гаплар орасида қўл телефонининг тугмаларини босиб пайпасланаётган Зеби:

— Мана энди мамнақа SMS келди, — дея, телефон экранини менга қаратди.

Бахтсиз ошиқнинг мактубини ўқишга киришдим: «yo san ishingga otvod berasan ☺, yo boshqa mani turqimmi ko'rmisan ☺». «Бохо» деб имзо чеккан «киндер-сюрприз» ҳам ўзимизга ўхшаб хазилкашига экан, шекилли, номасига яна «Мотам марши»ни илова қилиб юборибди. Зебини хафа қилмаслик учун кулгидан ўзимни зўрға тийиб, мавзуга тааллуқли гаплардан олдим:

— Баҳодир Янги йил базмидан ҳам эртароқ кетиб қолдилар, шекилли?

Зеби «ух» тортди.

— Ўзи ҳаммаси ўшатта бошланди. Умаржон билан рақсга тушганим ёқмабди. Тили қисик жойим бўлмаса... Битта ишхонада ишливуза... Таклиф қилганидан кейин, тушмиман, деб ўзимча ноз қилишим керекмиди? Қайта орамизда бирор гап бўлганда, Умаржон ҳам йигитимни олдида ўйинга таклиф қилмасди, мен ҳам у билан рақсга тушмасдим. Шунақа деб тушунтирсам ҳам, тушунмаса...

Кейин бироз рашк ҳақида, озгина ишонч ҳақида, яна жиндаккина йигитлик ғурури ва андаккина вафо ҳақида нималарни гурунглашишганимизни ёзиб ўтирмайман, чунки Зебини нуқул камситишга уринаётганимни сезган муҳтарам муҳарримнинг «ёзувчи ўз қахрамонларини севиши керак» деган гаплари калламда кечадан бери айланиб юрибди. У кишининг гапларини эса сира икки қилиб

бўлмайди, сабаби – жаҳллари тез!

Шунча гап-сўзу ўй-хаёллар оғушида жойимга бориб ўтирдиму, Зебининг олдига нима учун борганим эсимга тушди... Зудлик билан ўзимнинг эски қолипларимдан бирини топиб, дардлашишга баҳона бўлган ҳужжатни таржима қилишга киришдим.

Идорамиздаги бир Кун

Питер таътилдан қайтиши билан «Бирбало-Пласт» ишлаб чиқарган бир марталик идишларнинг маркетинг режасини тузиш ҳамда уни амалда татбиқ этиш бўлимимизга топширилди. Бор салоҳиятимизни ишга солиб, масалани ҳал қилишга киришдик.

Қиш бўлса, унинг устига рўза ўтиб кетганига ҳам анча бўлди. Тошкентда бир марталик идишни аксарият тоғу боғларга чиқаётганлару нишолдачилар сотиб олишини ҳисобга олганда, унинг савдосини оширишнинг умуман иложи йўқ, деса бўлади.

Тоҳир билан Наташа «Ўзбекистон ҳаво йўллари»га бориб келишди. Иккаласининг ҳам кайфияти кўчадаги ҳаводан яхшироқ эмаслигидан маълумки, ишни пишитиша олишмаган.

Голиб биз билан доим ҳамкорлик қиладиган супермеркетларга сим қоқиб, ўн-ўн бешта шартнома тузилишига келишдию, улар ҳам яқин-ўртада молнинг сотилишига кафолат бермасликларини уқтиришди.

Фарида икковимиз эса бир марталик идишларнинг нақадар зарурлиги ҳақида сўзлашга ва намойиш этишга иштиёқмандларнинг сўму шартли бирликларда ифодаланган хоҳиш-истакларини ўргандик. Мана икки кундан бери ёзаётган солиштирма ҳисоботимиз ҳам ўнинчи бетга ўтайми ўтмайми, деб турибди. Эртага хулосасини битирсак бўлди, кейин бемалол нафас олиб, нафас чиқараверамиз.

Биргина Умаржоннинг иши йўқдек. Наташанинг олдига бориб, ундан бир нималарни сўради, кейин бизнинг олдимизга келиб ўтирди, бекорчиликдан стол устидаги қоғозларга паришон кўз югуртирди. Сарпо тахлаётган аёлларга бехос кўзи тушган эркакларга хос уялиш, қизиқиш, умидворлик аралаш такаббурлик билан ҳисоботимиздан бир нусха чиқариб беришимизни сўради. «Бола-да, ”чупа-чупс”ни кўриши

билан сабри чидамай, қоғози билан оғзига тикқиси келади», дея, Фаридани «бу кўрди нима, кўрмади нима» дегандек, ёзаётган жумласини тугатмаёқ ҳужжатни принтерга жўнатиб юборди.

Умаржон принтердан чиқаётган қоғозларни бирин-кетин кўздан кечирди-ю, охириги варағини чиқишини кутмай, кўлидагиларни столга ташлаб, яна хонани паришон кезишни давом эттирди. Мен икки кундан бери пишираётган ҳужжатимизнинг хом жойларини қидирарканман, Умаржоннинг компьютер «сичқони»дек ликкилашига чек қўйиш мақсадида олдимда турган курсидан сумкамни олиб, унга жой кўрсатдим.

— Нима дейсиз, Умаржон? Қимматлик қиладимиз? — дея «бола»нинг фикри билан қизикдим.

У зерикиб турган экан, шекилли, курсида ялпайиб ўтирганча шунчаки кўнгил учун берган саволимга росмана жавоб қайтаришга тушди.

— Йўғ-эй, нимаси қиммат? Реклама ўзи қиммат нарса. Отчёт ҳам дуруст. Аммо ҳозир минг реклама қилинлар-қилманлар, барибир кетмайди. Товаримиз биринчи зарурат эмас... Кеча заводга борувдим. Шу идишларни чиқарадиган оборудование Голландиядан келтирилган экан. Тўхтамай ишлашга мўлжалланган экан. Агар тўхтатилса, уни қайта программалаштирадиган мутахассис бизда йўқ. Яна Голландиядан одам чақиришга тўғри келади. Ўтган йил Кун де Би дегани Питерни олдига бир-икки келувди, помнишь? Ўша муттаҳам роса заводнинг пуллари қоқиб кетган экан. Ҳозир иккита склад идиш-товоқ билан тўла, тез сотмаса бўлмайди.

Унга хайрихоҳлик билан бош силкита-силкита гапларини эшитиш орасида, мониторда ўқиганингизда негадир кўриниш бермайдиган, аммо қоғозга туширилганда безрайиб турадиган хатоларни тўғриларканман, Кун билан Фариданинг дилкаш суҳбатлари ёдимга тушди.

Аммо икки оғиз Кун ҳақида гапириб олай. Кун де Би қирқдан ошган, тўрт фарзандли, бўйи пастгина, сап-сарик сийрак соқол-мўйловли киши. Ёш йигитларга хос пилдирама ҳаракатлари, бетиним гап қотишлари, ҳаммадан ўзини ақли деб билиши, бизни аборигенлардан сал тузукроқ йўйиб муомала қилиши — менда унга

нисбатан қандайдир жирканчроқ тасаввур қолдирган. Чет элликлар учун атайлаб тахт этиб кўйиладиган хонадонга жойлашганининг эртасигаёқ, у ерда ишлайдиган аёлга тегажоғлиқ қилганлиги сабабли жанжал чиқиб, «Le Meridian» меҳмонхонасига кўчирилган бу бекарор эркакка нисбатан сиртдан пайдо бўлган салбий фикримни, унинг бетайин доғлардан халос этилмаган кўйлак-шимлари, тароқ кўрмаган сочлари, орқасига осиб юрадиган бесўнақай олов ранг тўрваси янада мустаҳкамлаган эди.

Ўшанда Кунни кузатиб чиқаётган Питер, бизнинг хонамизга равона бўлаётган ҳамшаҳрига «қизларга гап отма», дея ярим ҳазил-ярим чин огоҳлантирув бериб, ичкарига кириб кетиши ҳамон, Кун мен билан Наташага қиё боқмай, «So, I'll talk with women²», дея тиржайганича тўғри Фариданинг олдига борган эди.

(Орзу-ҳавасга айб йўқ. Ҳар маросимга ҳар хил кўйлак кийган, ҳар кўйлакка алоҳида тақинчоқ таққан дугоналаримга марҳамат қилганлар менинг ҳам а-ля-толстойчасига хорижона валдирашларни кибр билан таржима этмаганимга эътибор бермайдилар деб умид қиламан.)

Кун Фарида билан сўрашиб, шеригимнинг бошига ишора қилди:

— My dear, why have you worn this scarf on your head?

— Fortnight ago my father-in-law died. It's just our native custom³, — деди Фарида.

— Oh, sorry! It is a pity.

— Never mind.

— How old was he?

— About sixty.⁴

Фариданинг олдидан кетгиси келмасдан, Кун шу мавзуни кенгайтиришга киришди:

² Унда аёлларга гап отаман.

³ - Азизим, нима учун бошингизга рўмол ташлаб олдингиз?

- Икки ҳафта бурун қайнотам оламдан ўтганди. Одатимиз шунақа.

⁴ - Узр! Жуда ёмон бўлибди!

- Ҳечкиси йўқ.

- Неча ёшда эдилар?

- Олтмишларда.

— I never care about traditions. I don't want to look like everybody.⁵

Энди Фариданинг ҳам илҳоми келди чоғи, аълочи кизлардек сайрай кетди:

— But if I didn't want to look like everybody as you, then I would be similar to you. It is not bad, of course, to be like you. But ignoring traditions, people will not have differences. The world crowded with the same people is not interesting, isn't it? And, in my opinion, the tradition is the only thing that distinguishes us from each other, and the power that forms our personality is our customs.⁶

Кун унга бир оз хайрон бўлиб тикилди-да:

— I don't suspect that you are so a wise woman⁷, — деганича Фариданинг кўлини кўтариб лабига текизди.

Кунни қаёққадир олиб кетиш учун кутиб турган ювошгина Анваримиз:

— Ўпмай ўл! – деб шеригимнинг олдига югуриб келди. — Фаарида опа, бориб кўлингизни яхшилаб совунлаб ювиб олинг. Бу нас босган «Эйсел»⁸нинг қурувчилари ҳам ирганадиган энг арзон фоҳишаларни топиб юради. Қурумсоқ...

Аммо, мана охирги олган ахборотларимизга қараганда, ускунага бирор кор-ҳол бўлса, шу қурумсоқсиз пластик идиш-товоклардан қуруқ коларканмиз. Вале шундай экан, бунинг устига ҳеч кимнинг кўзи унга учиб ҳам турмаган экан, икков омборни ҳам тез кунларда моллардан бўшатиш чораларини тезроқ ўйлаб топмасак бўлмас!

⁵ - Мен ҳеч ҳам урф-одатларга тоқатим йўқ. Ҳаммага ўхшагим келмайди.

⁶ - Аммо мен ҳам сиз каби ҳаммага ўхшагим келмаса, унда сизга ўхшаб қоламан. Бу, албатта, ёмон эмас. Лекин анъаналарнинг инкор қилиниши билан одамлар орасида фарқ қолмайди. Бир хил одамларга тўла дунёнинг қизиғи йўқ, шундай эмасми? Менинг фикримча, анаъналар, урф-одатлар, расм-русмлар одамларнинг бир-биридан фарқловчи ягона нарса, шахсиятимизни шакллантирувчи кучдир.

⁷ Сизни шунақа доно эканингиз хаёлимга ҳам келмаган экан.

⁸ Asell – Туркиянинг қурилиш корхонаси, Тошкентдаги кўпгина меҳмонхоналар, қанақадир яна катта-кичик биноларнинг қурилиши билан шуғулланадиган халқаро миқёсда фаолият юритувчи йирик компания.

Йиғилиш

Хафтанинг охирида иккита ходимини олдига солиб келган «Бирбало-Пласт»нинг директорини йигирма бетли солиштирма ҳисоботи, босқичма-босқич маркетинг режаси ҳақида бир талай слайдлар ва реклама ғоялари битилган қоғозлар билан қуролланган «Бирбало-Сервис»нинг ўқтам йигит-қизлари қарши олишди.

Аммо «ижтимоий омиллар», «истеъмолчиларни сегментларга бўлиш», «нарх белгилаш тамойиллари», «маҳсулот ҳаётининг даврийлиги», «бозор тузулмаси» каби иқтисодга доир иборалар билан ҳуққабозлик қилишимизга қарамай, узоқ музокараю тортишувлардан сўнг, учта сменда тўхтамай ишлаётган усқунанинг самарадорлиги бозордаги талабдан анча-мунча юқори, деб тан олишимизга тўғри келди. Бирпасдан сўнг аччиқ ҳақиқат дунё юзини кўрганидан кейин вужудга келадиган хомушлик билан мажлис аҳли бир неча гуруҳларга бўлинди.

Ғолиб меҳмонларни рақиб компанияларнинг маҳсулотлари билан таништиришга тушди. Унинг айтишига қараганда, айнан «Пласт» ишлаб чиқаридиган идиш-товоқлар Ўзбекистон бозорида йўқ экан. Пластик идиш ишлаб чиқарадиган бир фирманинг идишлари бизникидан кўра қалинроқ ва пишиқроқ бўлиб, уларнинг маҳсулотлари сметана, қаймоқ ишлаб чиқарувчилари томонидан сотиб олинаркан. Яна бир рақобатдошимиз — қалин қоғоздан ясалган бир марталик идишнинг ишлаб чиқарувчилари бўлиб, уларнинг моли бизникидан сифати бўйича анча паст экан.

Ғолиб мезбон сифатида меҳмонларнинг молларини мақтаб, мулозамат кўрсатаркан, Наташа билан Фарида «Пласт»дан келган идишларни амалда синаш баробарида хонадагиларни чой билан сийлашга киришишди.

Шу пайт раҳбарона вазминлик билан суҳбат қураётган «Пласт»нинг директори билан Тоҳирларнинг тепасига Умаржон дабдурустдан келиб бир нарсаларни уқтира бошлагани, бир оздан сўнг бошлиғимиз қизишиб столнинг устигинасидан жой олгани, ўзининг ўрнига эса Умаржонни ўтқазгани эътиборимизни тортди.

Наташа Фариданинг «зарил эканми» дейишига қарамай, қўлимга

патнисни тутқазиб, нима гаплигини билиш учун мени уларнинг олдига жўнатди.

Умаржон ўзига ўхшаш қандайдир «каттакон»нинг арзандаси билан ресторанда неча марта ўтирганини, кейин тунги клубда тонггача нечта шиша бўшатишганини гапириб бераётган экан. Уларнинг олдига чойнак-пиёлаларни қўйдим-да, тузукроқ гап йўқлигидан ҳафсалам пир бўлиб қайтиб келдим.

— Ҳар доимгидек эркаклар ҳақида жуда яхши ўйлаб юборибмиз. Шулар иш ҳақида гаплашармиди? Ўзларининг энг сеvimли гурунгларидан олишяпти. Умаржон кайф-сафо ҳақида навбатдаги достонини айтяпти, — дея иккита қахвахўрни тинчлантирдим.

Умаржоннинг қарори

Эрталаб идорасига кечикаётган одам нима ҳақида ўйлайди? Албатта, иш тўғрисида. Чизилган чизиғидан четга чиқмасликка қасд қилган йўналишли уловингизни светофорнинг кизил чироклари ҳар сафар беҳаёлик билан тўхтатганида, соатингизга умидвор қараркансиз, ишхонангиздан бошқа нарса каллангизга кирмайди. Мен ҳам бошқа пайт бўлганда, йўлдан газета сотиб олишим кераклиги, сочимни негадир кейинги пайтда тез ёғланиб қолаётгани, тушликда тирноқларимга лак суриб олмасам бўлмаслиги ҳақида ўйлаган бўлардим. Аммо ишга кечикаётганимдан қийналаётган виждоним туфайли Тоҳирга реклама роликлари учун ёзган сценарийларимиздан бирортаси ёкмаганидан қайғуришга тушдим. Шу соҳада ишлайдиган тузукроқ мутахассисга бу ишни топшириш ҳақидаги ажойиб фикр билан хонага кириб келдим.

Эрталабдан клавиатурадаги ҳарфларнинг адабини бераётган Фаридага бу ойдеккина фикримни эҳтиётлик билан тушунтиришга киришган эдим, у бошини силкиганча гапимни бўлди:

— Керак эмас, жонгинам. Тоҳир кабелли каналларга оддийгина матнли эълон беришни буюрди.

Мен хайрон бўлдим.

— Жинними у? Кабел телевидениесининг томошабинлари кўп эмас, ҳеч ким аҳамият ҳам бермайди. Ё бюджет шунчалик кичкина

эканми? – дедим шоширинқираб.

— Кичкина эмас, етарли. Хавотир олманг, шакарим, энди шунинг ўзи кифоя. Харидорларнинг ўзлари.., — Фарида гапини тугатмай, икки варақ қоғозни олдимга ташлади.

Бу шаҳар ҳокимиятининг кечаги сана билан битилган қарори эди. Мана ундан кўчирма: «...шаҳар санитария-гигиена муаммоларини ҳал қилиш мақсадида, аҳоли соғлиғини яхшилашни назарда тутиб, юқумли ва бошқа касалликларнинг тарқалишини эътиборга олган ҳолда барча бозор, йирик дўконлар, касалхона ва бошқа аҳоли гавжум муассасалар қошида жойлашган майда умумий овқатланиш шахобчаларида бир маротаба қўлланиладиган пластик идиш-товоклардан фойдаланиш йўлга қўйилсин... Қарорни амалга ошириш... мажбурий... тавсия этилади... огоҳлантириш... буюраман...»

Бу ажойиб ҳужжатга беришим керак бўлган оғзаки изоҳларимни, маънодор қарашларимни ифодалашга шайланмоқчийдим, музокараларга ўрин қолдирмайдиган тажанглик билан Фарида, шуни русчага тезда ўгириб беришим кераклигини айтди ва ишидан бош кўтармай, мени куйдиришни давом эттираверди. Мен эса ўзимдан-ўзим ғурурланганимча захарҳандалик қилдим:

— Зебига бермабсизлар-да!

Фарида шу гапни айтишимни кутиб турганми дейман, стулини кескин ўгирди.

— Зебига, асалгинам, энди бунақа ишлар умуман берилмайди.

— Бу турган гап эди, – деб ҳозиржавоблик қилдим.

Фарида хурсандлигим боисини худди кўзларимдан уқиб оладигандек менга тикилди:

— У ишдан бўшади,— деди у.

— Вой, ростданми? Охири, «киндер-сюрприз» айтганини қилдирибди-да!

Фарида ғаши келиб қўлини силтади:

— Қилдириб бўпти. У «Бирбало-Пласт»га ўтиб кетяпти.

— Директори ёктириб қолибдими? – сўрадим иложи борича ўзимни бепарво кўрсатишга ҳаракат қилиб.

— Йўқ, шакарим. Умаржон уни олиб кетяпти.

— Умаржон?

— Умаржон «Пласт»га савдо-сотик бўлимнинг бошлиғи қилиб тайинланди.

Мана, кеч юришнинг оқибати! Ҳамма янгиликлардан ортда қолибман. Ана энди соат ўн биргача саволларимни бир чеккага йиғиштириб, бор гапни айтиб берилишини интизорлик билан кутишим керак.

Икки соат давомида гапирмай мени ахборот қамалида олиб ўтирган Фарида, йиғилиш куни разведка ишларини барбод қилишимга сабаб бўлган ландовурлигим, зийракликдан холи беғамлигимни қораловчи кириш сўзидан сўнг, ўртанган кўнглимга воқеа тафсилотларини пуркай бошлади.

Тушунишимга қараганда, Умаржоннинг дискотекадош улфатларидан бири қўли узунгина амалдорнинг ўғли экан. Бизга маълум бўлмаган келишувга кўра, тадбиркорликда тенги йўқ ушбу йигит бир ҳафта ичида қўлимиздаги қарорни чиқартириб берибди. Эвазига «Пласт»нинг директори Умаржонни молларни сотиш билан шуғулланадиган бўлимга бош этиб тайинлабди. Янги тайинланган бўлим бошлиғи эса, ўз ишини ёш кадрларни рағбатлантиришдан бошлаш мақсадида Зебинисони жамоатчилик билан алоқа ўрнатиш бўйича менеджерлик лавозимига таклиф қилибди. Котибамиз ҳам бундай таклифни, албатта, рад қила олмабди...

Қаҳва қаҳатчилиги

Шундай қилиб, идорамизда нишона берган севги ўсиб-улғайиш учун бошқа боққа кўчирилди. Сарҳафтани бундай сахийлик билан бошлаб юборган Умаржоннинг туйғулари Зебининг пок қалби билан уйғунлашишига энди шубҳа йўқ.

Биз эса уларсиз ўтган биринчи кунимиздаги эрталабки танаффусимизни шу ёшларимизга бағишлаймиз.

Наташа Зебининг ҳам «қаҳвахон»лар сафига қўшилганини айтиб, ҳаммамизни кулдиргач, Фарида «ҳақиқий қаҳва дамлаш учун курук қаҳванинг ўзи етарли эмас, унга солинадиган сувга ҳам кўп нарса боғлиқ», дея, Наташанинг жонли ўхшатишларини ўзгача талқин қиларкан, мазали қаҳва рецепти билан ўртоқлашди. Унга кўра,

Ўзбекистоннинг куруқ, жазирама ёзлари ва қаҳратон қишларидан асраб ўстирилган Умаржон тимсолидаги ҳақиқий қаҳвага хлор теккан водопровод суви эмас, балки Зебидек булоқ сувидан кўшиш ва турмуш деб аталмиш оловда милмиллатиб қайнатиш керак экан. Ана шундагина ўзининг бетакрор мазаси, хушбўй таъми билан тонглари жаранглатадиган, бедор тунларнинг ҳазин кўшиқларига жўр илиқлик билан кечаларни чароғлаштирадиган ичимлик дунёга келар эмиш. Биз кунда ичаётганимиз эса «атала»нинг ўзи экан...

Мен Фариданинг қаҳвага айтаётган қасидасини тингларканман, Зебидан бўшаган креслога бирорта дугонагинамни ўтирғизиш чоралари ҳақида ўй сураман. Аммо муаммо шундаки, Тоҳир Зебининг кетишидан ҳосил бўлган бўшлиқни учирма давридан ўтган қиз-жувонлардан бирини котибаликка ёллаш орқали тўлдиришга аҳд қилган. (Аризалар қабул қилиняпти. Номзодлар, тезроқ ҳаракатингизни қилсангиз, балки, омад сизга кулиб қолар!)

Умаржоннинг ўрнига келадиган бўлсак... Бу жуда қийин масала. Ҳозир тушунтираман. Масалан, Зебини ўрнига одам топиш керак бўлса, интернетдаги “www.uz.jobs”ми, “www.job.uz”ми сайтга «фалон ёшдаги, писмадон ишларни биладиган, истараси иссиқина жувон ишга таклиф қилинади» деб ёзсангиз бас, бир ҳафталардан кейин Зебинисонинг мовий стол-стулига янги хўжайин топилиб қолади.

Хўш, Умаржонга ўхшаш йигитчани топиш учун нима деб ёзасиз? «Мансабу мартабалари баланд қариндош-уруққа эга, ўрта ва катта бизнес вакилларига яқинлиги бор, керакли одамлар билан дўстлашишни биладиган, шу билан бирга бизнинг идорамиздаги бошлиқларнинг ҳурматини жойига қўйиш даражасида тарбия кўрган йигит ишга таклиф қилинади», мазмунида эълон ёзишнинг иложи бўлмаса.

Хуллас, кимга қийин, бечора Тоҳирга қийин бўлди. Нима бўлганда ҳам, у менинг кўз очиб кўрган бошлиғим. Раҳмим келади-да! Шўрлик кулишини ҳам, куйишини ҳам билмай ўтирибди. Бир томондан ўзи тарбия берган мутахассисларни йўқотганига ачинса, иккинчи томондан вазифани аъло даражада бажарилганига хурсанд.

Менинг назаримда, хафа бўлишига умуман ўрин йўқ. Негаки,

Умаржон узокка кетмаган, атиги корпорациянинг бошқа фирмасигагина ўтиб кетган холос. Нима, бирор ёрдами керак бўлиб қолса, «йўк», дермиди? Боз устига, бизда ёрдамлар текинга сўралмайди.

Шундай оптимистик фикрлар оғушида жойимдан кўзғаларканман, идорамиз кадриятлари даражасига кўтарилган урф-одатларидан бири — қаҳвахўрликни бошлиғимизни бир пиёла «атала» билан сийлашдан бошлайман...

Хўжайинлар ҳақида

“Пласт”нинг иши тугагани ҳамон яна янги иш келди. Бу тўрт юз бетлар чамаси китоб бўлиб, уни ўн кун ичида инглиз тилидан рус тилига таржима қилиш керак. Тохир Ғолиб билан Фаридага бир юз эллик бетдан, менга эса юз бетгина таржимани бўлишди-да, ўзи Наташани эргаштирганча навбатдаги учрашувга кетди.

Эрталабдан кечгача бошини кўтармай ишлаганидан сўнг, иқтисодга доир иборалар билан лиқ тўла матнни кунига ўн бетдан ортиқ таржима қила олмаслигини тушунган Фарида, мендан ҳол-аҳвол сўради. Мен ҳам телефонларга жавоб бериш, Питерни ора-сирада қаҳва билан суғориш каби ишлар орасида унумдорлигим уч ярим бетдан ошмаганини айтдим. Фарида ҳар доимгидек, йўлбошчиликни ўз зиммасига олди — Ғолиб билан кенгашди-да, дил изҳорларини тилга кўчирди.

Аммо бу гал Тохир уни ҳатто эшитгиси ҳам келмади.

— Ишдан кейин қолинглар, илтимос. Шанба-якшанба кунлари ҳам чиқинглар. Хуллас ўн кундан ошмаслиги керак. Иш вақтидан кейин қолганинигизга қўшимча пул тўланади. – Бизнинг индамай туришимизни кўриб: — Яна нима керак ўзи сизларга? – дея жеркиб берди. Шашти баланд эканлигидан ўзи ҳам уялди чоғи, охири овозини бир пардага пасайтириб: — Бу марказдан келган иш. Йилда-ойда бир илтимос қилишади, шуниям белгиланган вақтида қилолмасак уят, — дея гапнинг лўндасини сўйлади

“Марказ” деганда, корпорациямизнинг ҳақиқий хўжайини бўлмиш акахонимизнинг сирли қароргоҳи тушунилади. Кўча-кўйда,

бозорларда “Қобил ака” деб танилган бу бойваччанинг исми корпорациямиз доирасида “Миркабул Таджиевич” деб ахён-ахёнда, зарурат юзасидан, оҳистагина тилга олинади. Бу кишининг номи корпорациямизнинг мен биладиган бирорта хужжатида кўрсатилганини ҳам эслолмайман. Аммо марказдан бирор юмуш буюриладиган бўлса, тамом, бошқа барча ишлар йиғиштирилиб, ҳамма куч шу юмуш кетидан сафарбар қилинади. Бултур ёзи билан бизнинг “Сервис”имиз орқали қароргоҳнинг ички таъмир ишлари учун Туркия ва Араб амирликларидан қурилиш материали ва жиҳозлар келтирилган эди. Ўшанда божхона билан олди-берди қиладиган Умаржон раҳбарлигида, Фарида икковимиз туркча ва арабча луғатлар билан курулганиб, чегарадан аллақачон тинч-омонликда ўтган молларга йўл хужжатларини расмийлаштирган эдик.

Мана, энди Миркабул Таджиевичнинг Нью-Йоркда таҳсил олишга жўнатилган ўғилчаларининг дарсликларини таржима қилишдек шарафли вазифани бизга юклашибди.

Тоҳир ҳам қизиқ-да, “марказ” деган сеҳрли сўзни олдинроқ айтмайдими? Шунда дам олиш кунларимиз ва ишдан бўш вақтларимизни иккиланмай маърифат йўлига унинг танбеҳларисиз ҳам қурбон қилаверардик. Таржима этилган китобнинг чоп этилмаслигидан ҳам, чоп этилган тақдирда ҳам бизнинг номимиз кўрсатилмаслигидан ҳам нолимаган, жавраб бир-биримизнинг кўнглимизни вайрон этмаган ҳам бўлардик...

Чет тилларни ўрганаётган ёшлар эринчоқлик ва танбаллик каби умуминсоний касалликлардан ташқари, яна алоҳида, касбга доир дардларга ҳам чалиниб турадилар. Баъзилари “кар” бўлади, бировлари “соқов” бўлади, “гунг”лар ҳам учраб туради. Мен ўрганаётган тилимда газета-китоблар ўқишим, фикримни амаллаб тушунтириб беришим, ҳатто бирор мавзуда ҳисобот ёзишим ҳам мумкин, аммо оғзаки нутқни эшитиш қобилиятим сустроқ ривожланган. Ишга энди жойлашган пайтларимда Питернинг гапларини тушунмаслигимдан нолиганимда, беҳисоб доно дугоналаримдан бири: «Ҳеч қачон “нима дедингиз?”, “гапингизни яна бир қайтариб юборинг”, деб сўраб юрма. Юзингга иложи борича

ақллироқ ифода бергин-да, ҳамма гапига “О’кей” деб жавоб беравер, кейин ишхонангдаги бирор кимдан нима гаплигини билиб оласан. Сен билан қимматбаҳо қоғозлар бозоридаги аҳвол ҳақида гаплашармиди? Бирор муҳимроқ иши бўлса, бўлим бошлиқларингга айтади. Унинг устига, ўнта сўзидан ҳеч бўлмаса иккитасини илиб оларсан, ўшалардан хулоса қилаверасан. Арзигилук топширик беришига ярагунингча, анча кулоғинг ҳам очилиб қолади» деб ақл ўргатганди.

Қардош компаниялар ҳам марказдан келадиган топшириқларга ана шу дугонам берган маслаҳатга монанд ёндашади. Ортиқча саволларсиз, иложларнинг барчасига қидирув эълон қилган ҳолда.

Бу сафар иложни Фарида топди.

Соат олтидан кейин шеригим иккимиз меҳнатдаги шижоатимизни сўндирмай ўтирганимизда, доимо уловчасида хотинини идорадан чиқишини кутадиган Фариданинг барваста, аммо камтарликда тенги йўқ эри кириб келди.

Янги йил базмимизга ҳам қайсидир сабабларга кўра кела олмаган ўта ишчан поччамизни ҳеч яқиндан кўрмаганлигим туфайли, бор диққатимни кўзга айлантирдим. Кўриниши — мен кутганимдан анча ёшроқ. Тўлалikka мойил, аммо семириб кетишга улгурмабди. Демак, уни дарров ёшгина кеннойиларга ёқадиган «ширингина» йигитлар сарасига киритамиз. Кеннойилар уларни ўзларининг мунчоқ кўлли, сутдан шишган ўғилчаларига ўхшатишса керак, нуқул шу тоифадаги йигитларни кўришлари билан қайинсингилларининг бирортасига кўз қиса бошлашади. Айнан Фариданинг эрига келсак, у бепарволикда ҳам шу ўғилчалардан қолишмайди, шекилли, — шимининг почаси лой, кўйлагининг ҳам жуда бугун дазмолланмаганлиги кўриниб турибди.

Менга деярли эътибор ҳам бермаган бу ўттиз яшар “болакай”:

— Саломалейкум, Фарида опа! — дея шеригимнинг столи ёнидаги курсига омонатгина ўрнашди. Фарида эса ўрнидан қимирлагиси ҳам келмади. Эрининг “бизга ҳам ишингиз тушаркан-у”, деган гапига илиқ-милиқ табассумини қарзга бергандек ҳада қилди-да, эрталабдан бери бахтсизлигимизнинг сабабчиси бўлиб келаётган китобни унинг олдида ташлади:

— Келинг, Мурод, қалайсиз? Мана буни кўринг.

Мен поччамизнинг қаровсизлигигаю буларнинг муомаласига хайрон бўламан. Эрларнинг хотинларини ҳазиллашиб “хўжайин”, “хотин ака” деб чақиришларини эшитганману, лекин бунақасига ҳали дуч келмаган эдим.

Фариданинг “Зуля, ўн кунда неча бет қиласиз?” деган саволи эр-хотинчилик одоби ҳақидаги фикрларимни бузди.

— Билмайман, кунига беш бетни эпласам ҳам катта гап. Бу ердаги сўзларнинг ярми менга нотаниш, — дея, қоғозларимни варақлашга тушдим.

— Ҳм, жонгинам, тушунарли. Демак, Ғолибнинг эллик бети, меники, сиздан ҳам шунча... Мурод, юз эллик бетни ҳафтанинг охиригача таржималатиб бероласизми?

Фарида, менга бошқа эътибор ҳам бермасдан, эри билан аввал иш ҳажми борасида, кейин пул устида жанжални бошлаб юборди.

Эр-хотиннинг урушидан хижолат чекишим кераклиги эсимга тушиб, энди чиқиб кетмоқчийдим, Фарида мени тўхтатди:

— Мана, ўзидан сўранг, ишонмасангиз. Зуля, шакарим, Питер сизга таржимага қанча пул тўлайди?

— Ўзбекча-русча бўлса минг сўмдан, инглизча аралашса бир ярим мингдан⁹.

— Ана, кўрдингизми? Ортиғини қаердан оламыз? Бунинг устига катта иш. Сизлардаям мижозлар ошиб-тошиб ётмагандир? – дея Фарида савдолашишни давом эттирди.

Охири Мурод:

— Бўпти, майли. Аммо янаги ой сиз ҳам менга текинга ишлайсиз, — деб, қоғозларни қўлтиғига қистирганча чиқиб кетди.

Эшик ёпилиши билан икковимизнинг ўртамызга ноқулай тинчлик кўнди. Фариданинг чуқур хўрсиниши билан бошланган гурунгимиз эса хонамизга адашиб кирган бу тинчлик тугул, менинг ички ҳаловатимни ҳам бир неча кун давомида бузиб юрди.

— Мана хўжайиним билан ҳам яқиндан танишиб олдингиз охири,

⁹ Тахминан 2003 йил нархлари (Тағин таржималатишга талабгорлар кўпайиб кетмасин, деб киритилган махсус изох)

-деди Фариди

— Муносабатинглар ҳаддан ташқари деловой эканми?

— Ҳаддан ташқари деловой... Зуля, эсликкина, асал, шакар, қанд қизсиз-у, лекин хаёлингиз ёмонам паришон-да. Боз устига бутун дунё ўзингизга ўхшаб ҳазил билан гаплашиши керак, деб ўйлайсиз. Шунча мен билан ёнма-ён ишлаб, ҳамма билган нарсани сезмагингизга қойил, жоним!

Ана, буларнинг кўнглини кўтараман, деб балого ҳам қоласан киши. Қизларнинг ҳазилкашроқлари авваллардан енгилтаклик ва сурбетликда айбланиб келганини ҳам жуда яхши биламан. Бундай айбловлар бошимга сурункасига ёғилиб туради. Аммо ҳечқиси йўқ — мен ўрганиб қолганман. Шунинг учун дарров суриштурув ишларини бошлаб юбордим:

— Нимани сезмабман?

— Бу менинг эрим эмас.

-...?

— Йўқ, шакарим, ўйнашим ҳам эмас.

— Ким бўлмаса?

— Биринчи ишхонадаги хўжайиним, деб айтгандим.

Эсингиздами?

— Ҳа.

— Жонгинам, бу ҳазил эмас эди...

“Маънодор қарашлар билан, кулимсираб айтилган ҳақиқат аччиқ-чучуклигига қараб ҳазил, мутойиба ёки мазах деб аталади”. Доно дугоналарим томонидан қабул қилинган бу қоидага Фариди амал этмагандан кейин, тушунмовчилик юзага келади-да!

Фарида ва Ко.

Сезган бўлсангиз, фақат яқинларингиз тўғрисидагина тўлиқ, росмана маълумот олишингиз деярли мумкин эмас. Нега дейсизми? Чунки сизга яқин ҳисобланган одамлар ҳақида ўзгаларнинг ҳақиқий фикрини эшитиш амримаҳол. Одатда, агар ғийбат объекти қадрдонингиз бўлса, жамоанинг у ҳақидаги мулоҳазаларини қалтис гаплардан холи, анчагина юмшатиш тарзда эшитишга муяссар

бўласиз, холос. Негаки, жамоа вакиллари дўст шаънини ҳимоя қилувчи чин инсон томонидан бетларининг юлиниши мумкинлигини билишади. Устига устак, икки кишининг дўстона муносабатларини ташқаридан кузатиб турганлар, шундай ҳам дўстлар бир-бири ҳақида ҳамма нарсани биладилар, деб хато фикр юритадилар, кўпроқ ахборот олиш учунгина дўстингиз ҳақида авайлаб гап очадилар. Оқибатда, дўстингиз яширишни лозим топган барча қилмишлари, кўп вақтлар мобайнида сиздан яширинлигича қолаверади. (Масалан, хотинлар эрларининг биров билан “юриши”ни, ёки оналар кизларининг ўқишдан бўш пайтларида пазандачилик тўғарагига эмас, дарё бўйидаги учрашувларга боришларини ҳаммадан охири эшитишади.) Бу ачинарли ҳолнинг ягона қувонарли томони шундаки, дўстингиз ўз сирларини очиш, яшириб келган гапларини айтиш даражасида сизни ўзига яқинлаштириши ҳамон, ғараз ва ёлғон-яшиқлардан холи ҳақиқатнинг барча қирраларини тушунасиз, бошқалар билмаган, эшитмаган хабарлардан воқиф бўласиз. Биродарингизнинг дўстлик жараёнида вужудга келган воқеа-ҳодисаларга берган баҳоси, қилган ҳаракатлари, кўрсатган йўл-йўриқларини ёдга оласизу дўстингизнинг жамоа томонидан қораланган қилиқларини ўзгача талқин қиласиз.

Фарида билан ҳам шу пайтгача дўстлигимиз, атрофдагилар наздида, анча-мунча яқин, шекилли, аллақачон ҳамма пайқаган нарсалар борасида биров менга “чурқ” этмабди.

“Чурқ” эса Фариданинг кизларини ёлғиз парвариш этаётганидан бошланаркан. Айтишича, бир пайтлар Туркияларга олиб юрадиган эрини тўрт йил аввал юрак хуружи олиб кетган экан. (“Эр танқислиги” шароитида замонамиз аёлларига ҳам қийин: кейинги пайтда эрларга офат теккан — ажрашган дугоналаримнинг собиқ турмуш ўртоқлари ё “ўлган”, ё юрак амри билан қаерларгадир кетиб қолган.)

“Хўжайин” масаласига келадиган бўлсак... Фариданинг ўз атрофидаги парвоналару хира пашшаларнинг қанотидаги чангни артиб ёки арттириб қўймаслигига ишониш қийин. Шунинг учун тахи чиқмаган шим, дазмолланмаган кўйлак кийган Мурод, ҳақиқатдан ҳам, Фариданинг биринчи ишхонасидаги хўжайинидан ортиқ мавқега эга эмаслигига шубҳа қилмайман. Унинг миттигина таржималар

билан шуғулланадиган идорачаси борлиги ҳам фактлар билан тасдиқланиб турибди. Эски ишхона билан алоқани йўқотмаслик эса, нафақат инсоннинг кўркига кўрк, даромадига даромад кўшади, балки одамзоднинг турғунликка мойил феълидан далолат беради.

Бундан ташқари, Муроднинг тилшунос эмаслиги ва таржима билан шуғулланиш учун рухсатномани Фариданинг номига олинганини ҳисобга олсак, “Мурод плус Фарида баробар бизнес” эканлиги исботланади.

Гап шундаки, Фарида бошқа ишга ўтиб кетгандан кейин, ёш тадбиркор бир неча йиллик амалиётга эга бўлган мутахассисларни ёллаш ўрнига, талабалардан бир нечасини ишлатишни йўлга қўйиб юборибди. Фаридадан эса таржимон сифатида эмас, факсимиле сифатида фойдаланишни давом эттираверибди. Яъни Фарида ҳафтада икки-уч марта идорага бориб, аслида расмий ҳужжатларни таржима қилишга ҳаққи йўқ дипломсиз талабаларнинг таржималарига имзо чекиб келаркан-да, эвазига ҳар ой бир-икки сўмлик бўлиб тураркан. Бу ишларнинг барчаси тушлик пайтида амалга оширилганлиги сабабли, вақтни иқтисод қилиш ниятида, кўпинча тадбиркорнинг ўзи “факсимеле”ни у манзилдан бу манзилга ташиш билан шуғулланаркан. Фарида эса “Тоҳир ва Ко.”дан ўзининг ҳақиқий юзини яшириш, ҳозирги бошлиғининг эски ишхонасига туғилажак асосли рашқини кўзготмаслик учун, Муродни “хўжайиним” деб қўя қолган экан.

Яна урф-одатлар ҳақида

Баҳорги мавсумга тайёргарлик борасида бир-икки нарсани аниқлаштириш учун эрталаб “Бирбало-пласт”дан қайтиб келганимдан сўнг, ҳали бизнинг идорамизга етиб келмаган, лекин, шу мавсумда, айниқса, оёғи бўйнидан ўсган қизлар орасида урф бўлган қўнжи узун этикнинг Зеби кийиб олган тури ҳақида қисқагина маълумот бердим. Умаржон Зебининг “Умар акаси”га айланганига эътибор қаратган ҳолда, унинг ниҳоят бўёқ кўрган лабларию янги балдоқларининг чарақлашидан қилган хулосаларимни жамоа ўртасига ташлаш орасида, ёшларнинг муносабатлари юзасидан мулоҳаза юрита

бошладим.

— Лекин, бу дунёнинг ишларига сал-пал ақлим етадиган бўлса, Умаржон Зебига уйланмаса керак! – дея Фариди гурунгимни бўлди.

Асло оғзимдаги гапимни юлганига эмас, балки ўз ҳаётининг аччиқлигидан ширин давру давронларнинг мазасига тушунмаётган шеригимга гашим келиб, елкамни қисиб қўя қолдим.

Этикнинг нарх-навоси билан қизиқиб, гурунгимизга қўшилган Наташа эса эски одати бўйича Фариданинг гапига тескари фикрни билдирди:

— Умаржон Зебига шунча пул ишлатди, шунча орқасидан югурди. Бошка ишхонага олиб кетди. Улар албатта уйланади.

— Билмадим, дорогая моя, — деди Фариди ўйлашиб, — билмадим... Лекин бизнинг йигитлар уйланишлари керак бўлган қизларга урф-одатимиз билан белгиланган совғалардан ортиғини қилмайдилар.

— Умаржон европейский тарбия курган йигит, — овропаликларга алоқаси бор одамнинг кеккайишидан бошлаб юборди Наташа. – У урф-одатларга карамайди.

— Хўп, бўпти, урф-одатларимиз сизга ёқмаса, “этикет” сўзини ишлатамиз, — деди Фариди кулиб ва ўзбекона этикет бўйича, унаштирилмаган қизнинг йигитидан олган совғаларининг нархи қанча баланд бўлса, шу қизнинг кадр-қиймати шунчалик пастга тушиб кетавериши борасида маъруза қилишга киришди.

Фариданинг турмуш ҳақиқатларини тингларканман, ўз ҳаётий тажрибамдан келиб чиққан ҳолда гапларига эътироз билдирдим:

— Бўлмаган гап. Севган одам урф-одат, этикет ҳақида ўйлармиди? Менинг фикримча, одам қанча кўп севса, шунча белгиланган чегаралардан ташқарига чиқаверади. Расм-русмлар эса туйғусизларнинг ҳаётини бойитиш учун ўйлаб топилган. Шу русумларимиз ҳақида ўйласам, юрагим орқага тортиб кетади.

Аммо Фариди кўнгил учун ҳам бировнинг гапини гап дейдиганлардан эмас.

— Жонгинам, севишганлар ўша сиз ёқтирмайдиган расм-русмларни мукқадас бир удум сифатида қабул қилаверади, — деб кўзини кўзимга қадаганча истехзо билан кулиб қўйди.

Одатларимиздан нима учун оғринаётганимни шеригим аллақачон фаҳмлаганини тушунсам-да, унинг маъноли қарашларига ўта маъносиз нигоҳ ташладим-да, хонадан чиқиб кетдим. Чунки шу қарашлардан ҳам, кўз ташлашлардан ҳам чарчадим!

Ўзи кейинги пайтда куёв йигитимнинг менга узундан-узук тикилишлари, виқор билан гап ташлашлари менга каммиди? Бирор ҳазил гап қилсам “Нима? Нима дедингиз?” дея кўзимни ерга қаратишимни жиддийлик билан кутиб туриши жонимга тегиб бўлди! Унинг бу қарашларига дош беролмаган қиздек, гўёки уялганим, одобли қиз бўлганим сабабли бош эгишимдан; аслида эса унга ёқиш учун, унинг кутганларини чиппаққа чиқармаслик учун кўзимни ерга қаратишим ҳам менга етади. Йигитларга ёқиш учун нималар қилмайсан экан одам? “Ҳар қушнинг ўз навоси, ҳар уйнинг ўз хавоси бор”, деганларидек, Зебининг этагики этигининг узунлигига мутаносиб тепага қараб кетгандан кейин, мен ҳам бир иболи бўлсам бўлибман-да!

Хатолар ҳақида

Баҳор келиши билан шаҳримизнинг гўзал кўчаларидаги ранг-баранг гулларга ҳамоҳанг бир уйғунлик билан янгидан-янги қаҳвахоналар, қовоқхоналар, ошхоналар, чойхоналар очилади. Уларнинг очилишига нафақат ушбу “хона”ларнинг хўжайинлари, балки “Пласт”нинг эзгу ниятли ходимлари ҳам тайёргарлик кўришмоқда. “Пласт”ни ишлаб чиқаришдан чалғитмаслик “Сервис”нинг устивор йўналишларидан бўлганлиги сабабли, бир маротабалик идишлар ишлаб чиқарадиган иккинчи ускуна бизнинг тинимсиз назоратимиз ва бошқарувимиз остида яқин кунларда шаҳримиз юзини кўради.

Кунига икки мартта Кун де Би жаноблари билан алоқага “чиқиб” туришимиз оқибатида, у киши билан ҳам аппоқ-чаппоқ бўлиб кетдик. Ҳатто келишида бўлимимиздаги қиз-жувонларга машҳур Швейцария шоклодларидан тортиқ қилишни ваъда қилиб қўйган.

Мана, охири аэропортдан телеграмма олдик. Юкимиз келибди. Аксига олиб Фариданинг қизларидан бири касал бўлиб қолиб, ишга

чиқмаган эди. Дарров уйига телефон қилдим. У доимий саришталиги билан хужжатларни аллақачон тайёрлаб қўйган экан. Божхона постига тўловларни вақтида тўлашимиз ҳақида кафолат хати, юкнинг вази, ўлчамлари, товар рақами ва яна алланималар кўрсатилган хужжатларга фақатгина бугунги санани қўйдим-да, банкдан олинган маълумотномалар билан бирга Наташани қўлига тутқаздим.

Наташа хужжатларга кўзи тушиши билан ранги оқариб кетди. Қоғозларни бирма-бир титкиларкан ”чёрт” деганича Тохирни олдига югуриб бориб бир нималарни тушунтира бошлади. Уларнинг пичир-пичирлари кўп ўтмай салкам бақир-чақирга айланди.

Тохир:

— Нима қиламиз энди, иккита боласи билан унга ҳам қийин. Майли, ҳозир Умаржон билан гаплашай-чи, чораси бордир – деса,

Наташа:

— Мана шунақа ходимларнинг тарафини олавериб, ҳаммани талтайтириб юборганмиз. Ҳозир индамасак, кейин калтак бизнинг бошимизда синади, — деб жавоб қайтарди.

Тохир:

— Фариданинг билими кучли, фақат иқтисодий маълумоти йўқ. Ўзимиз ҳам айбдормиз, — деб бошини эгса,

Наташа:

— Бизнинг айбимиз йўқ. Буни мендан яхши сиз биласиз. Банка ариза топширилганда иккалаамиз Қашқадарёда эдик. Нима қиласиз бўлмаган гапларни гапириб? — деб ўдагайлади.

Охири Тохир тошни Питер томонга ирғитди:

— Бўлмасам, Питер айбдор. Индамай қўл қўйиб бераверибдими?

— Ну, конечно! Питерга нима? Унга қанақа тушунтирсак, шунақа тушунади. Бизнинг қонунларни билмайди, — дея Наташа жонажон директорининг тарафини олди.

— Бўпти, ҳозир унинг олдига ўзим кириб чиқаман, — деб Тохир суҳбатлари орасида стол устига ёйилиб кетган хужжатларни жамлай бошлади.

Наташа унга ачинибгина қаради.

— Тохир, бу кетишда, сиз мана шу жойингизда бутун умр ўтирасиз, — деди у, принтердан чиқиб келган яна бир-икки варақни

бошлиғимизга узатаркан.

Тоҳир қўшни хонага кириб кетиши билан Ғолиб икковимиз Наташани куршовга оламиз:

— Тинчликми, Наташа?

— Тоҳир “Сервис”ни юкнинг қабул қилувчиси сифатида расмийлаштиришни Фаридага буюрганди. Фарида эса олди-сотди шартномасини ҳам “Сервис”нинг номидан тузиб юборибди, — бидирлади Наташа.

— Нима фарқи бор? – сўрадим, нотовонлигимни яшириш кераклигини эсдан чиқариб.

— Технологик ускуналар бож тўловидан озод қилиниши учун, улар ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган фирманинг номига юборилган бўлиши шарт эмас, лекин импорт контракти ишлаб чиқаришни ташкил этаётган фирма билан тузилган бўлиши керак. Акс ҳолда “Сервис” ускунани “Пласт”га сотиш учун олиб келаётгандек бўлиб қолади. Ишлаб чиқариш учун эмас, балки тижорат учун олиб келинадиган технологик асбоблардан эса бож тўловлари ундирилади, — деди Наташа бирор марта ҳам тutilмай. — Фарқи атиги шунда. Атиги божхонага тўланиши керак бўлган беш миллион сўмда.

— Бирор чораси йўқми? – дедим юрагим ёрилиб.

— Чораси бор: ё шартномани бошқатдан тузиш керак, ё “Сервис”нинг ўзи ишлаб чиқариш билан шуғулланиши керак.

Албатта, “Сервис” ишлаб чиқариш билан шуғулланганидан кўра, шартномани қайта тузган тузукрок. Аммо шартномани бошқатдан имзолашга камида икки кун кетади. Кейин банк, божхона, жарима, яна банк — харажат... Шу пайт ичида юкимиз божхона омборида ётиши керак — яна харажат. Буни устига Кун ҳам йўлга чиққан. Унинг туриш-турмуши ҳам омборхонаникидан арзон эмас. Ускуна етиб келгунча Куннинг бекорга бир ҳафта саланглаб юришига ҳам пул тўлашга тўғри келади.

Йиқилиш

Бу воқеанинг эртасига Фарида ишга чиққанда, голландияликлар томонидан имзоланган ускуна шартномасининг банк томонидан

қабул қилинишига эришилганлигига қарамасдан, шароит кескинлигини ҳали бери йўкотадиган эмасди. Питернинг “Jesus wept!¹⁰”лари Тоҳирга қарата айтилган бўлса-да, Фаридани ишдан бўшатиш ҳақидаги буйруқ билан амалга оширилди.

Бувимнинг ейиш-ичиш масалаларига қаратилган машхур «бўш қоп тик турмайди» мақолларининг нақадар ҳаётийлигига қарамай, қоп қанча тўлдирилмасин, орқасида суянчиғи ё тиргаги бўлмаса, йиқилавераркан. Фаридани ҳам зинҳор-безинҳор бўш қопга қиёслаб бўлмас, аммо мана йиқилдию, орқасида суянчиғи йўқлиги билиниб қолди. Устига устак, «гуп» этиб йиқилиши билан, ичида кўринмас бир нарса синдими, билмадим, ҳар қалай ташқи кўриниши ўзгармаган бўлса-да, туриши бошқача, юриши ўзгача.

— Ҳайдаса-ҳайдасин ишидан! Ўлиб кетмайдими шартномаси билан! Шуларсиз ҳам бир кунингизни кўрарсиз! — дея Фаридани қайта-қайта овунтиришга ҳаракат қила бошладим.

Аммо менинг тиргак ё суянчиқ бўлишимга йўл бўлсин. Фаарида ҳар сафар кўтариб қўйишга ҳаракат қилганимда яна йиқилиб тушаётган қопдек, ҳеч қаддини кўтара қолмайди. Охири, тушликка яқин, оғриғу аламга чидолмай йиғлаб юборди.

— Эй, расво бўлдим... Уйимнинг кредитини тўлашим керак эди. Мурод ҳам энди мени қайтиб олмаса керак. Унга ширин-шакар талабаларни ишлатиш жуда ёқиб қолди. Олган тақдирда ҳам, яна миждозларни кутиб эшикка қараб ўтираманми? Уни устига қизлар ҳам қаровсиз қолишади... Қайнотам қарашиб турардилар унча-мунча, мана энди улар ҳам йўқлар... Кошки, кўчада тайёр иш турган бўлса. Ҳозир ит ҳам, бит ҳам инглиз тилида гаплашади., — дея Фаарида нарсаларини йиғаркан, кимгадир айтилиши керак бўлган дардини менга сочди, тўғрироғи, пастгина овоз билан яширинча узатди.

— Қўйсангиз-чи. Бир гап бўлади, – деб энди доно дугоналарим ҳаётидан мисоллар келтирмоқчи бўлиб турганимда, кечки рейсдан сўнг тушгача ухлашни қанда қилмаган Кун оловранг тўрвасини орқасига осганча кириб келди.

Бизлар билан «хэлло», «хаварю¹¹» қилганидан сўнг, менинг

¹⁰ (инг.) Қуриб кетсин, илойим!

¹¹ How are you - Тузукмисизлар?

ўрнимга бамайлихотир жойлашганча Фаридадан ҳол-аҳвол сўрай бошлади:

— My dear, what's happened? Are you still in mourning?

— No, nothing. I'm OK, – ёшини артди Фарида.

— Come on! Tell me who's hurted you.¹²

Фарида хўнграб, ўзини эшикка отди. Куннинг бефаросатлигидан жавраб, энди шеригимнинг орқасидан чикмоқчийдим, Тоҳир божхонага ёзишим керак бўлган хатни тезлаштиришни буюрди. Наташа Умаржон билан телефонда иш тактикаси ҳақида олиб бораётган суҳбатини тўхтатмасдан, воқеа ривожини кузатаркан, менга «ўтир жойингга» дегандек қўл силтади. Ноилож Питернинг номидан божхона бошлиғига чуқур хурматимизни билдирган ҳолда, зудлик билан юкимизни «эркин тартиб»га қўйилишини илтимос қилишга киришдим.

Бир оздан сўнг, Зебининг столи устидаги қалин дафтаримизга хатни қайд қилгани қабулхонага ўтсам, чеккадаги диванда Кун билан Фарида ўтиришган экан. Фарида менга кўзи тушиши билан ўрнидан турди-да, думалоқ стол устидаги пала-партиш ётган қандайдир қоғозлар устига қўйилган шоколад қутиларини йиғиштиришга киришди. Кун эса малла мушукнинг жунига ўхшаш соқолини кўрсаткич бармоғи атрофига ўрай-ўрай бир нарсаларни хиргойи қилганча Питернинг хонаси томон йўл олди.

Севги иси

Шу кунларда кўнглим жуда нозик бўлиб кетяптими дейман, бугунги ўн бирдаги арзимаган нарсалар ҳақидаги гурунгимиз давомида Ғолибнинг «Севгининг оилага қандай дахли бор?» деган саволи кайфиятимни бузиб юборди. Чунки, айлансам ҳам, ўргилсам ҳам, далиллар шу фикрнинг фойдасига хизмат қилмоқда.

Ҳақиқатан ҳам сеvgи билан оила айро бўлмаса, нохушлик

¹² - Азизим, нима бўлди? Ё, ҳалиям мотам тутяпсизми?

- Йўқ, тузукман.

- Қўйсангиз-чи! Ким хафа қилди сизни?

бўладиган кўринади. Масалан, маҳалласида «яхши келин» деб ном таратган доно дугоналаримдан бири чарлар куни, ҳали эрининг амма-холалари тарқалмасдан тўй машмашаси билан чирк босиб кетган ошхона деворлари ва полини ювишга киришганини айтиб, мақтанганди. Нима бўпти, жуда ибоби, меҳнаткаш келин экан, дейсизми? Мен ҳам худди шу фикрдаман. Аммо, нахотки, одам тўйининг эртасига ошхонадаги чирк ҳақида ўйлагиси келса, ўйлаш у ёқда турсин, яна қўлига латтани олиб, шу чиркни қиртишласа? Нима десанглр, денглр-у, лекин мен ҳатто чиллани супургини кучоклаб ўтказиш романтикасини ҳам тушунмайман. Назаримда, дугонам эрини севганда эди, шу чирк тугул, эрталаб кўчани супуриши кераклиги ҳақида ҳам ўйламасди. Ҳаёти, атрофдагиларнинг наздида, хатоларга тўларди. Оқибатда, «бўлмағур келин» деган номни оларди-ю, эри ҳамда эрининг уруғ-аймоғи томонидан билдириладиган норозиликлар ичига ғарк бўларди.

Худди шундай, Ғолиб ҳам тартибли йигит — ёруғ дунёга оқилона кўз билан қарайди. Севган одамни бошқариш, йўлга солишнинг қийинчиликларини тушунса керак. Шунинг учун севги билан оиланинг алоқаси бўлмаслиги кераклигига шубҳа ҳам қилмайди. Севги нималигини билардир-ки, «Севгининг оилага қандай дахли бор?» деган саволидан самимийлик ва чинакам таажуб уфуриб турибди.

Аммо кечга бориб, бу савол аслида Умаржоннинг навбатдаги қарорини оқлаш учун туғилганига тушундим.

Хуллас, ишдан сўнг, навбатдаги «эгри» ишларимдан бири билан шуғулланиб ўтирганимда хонага Келвин Клайннинг «Абадият» бўйини таратиб Зеби кириб келди. Оқбадан аёлларга мўлжалланган Европаю Америкадан келтирилган қиммат бўёқлардан ишлатганми дейман, ранги сал синикроқ кўринади. «Шу ёқларга йўлим тушувди — чирокни кўриб, бир кирай-чи, деб келдим» дейишига ишонган одам бўлиб, олдимдан жой кўрсатдим.

— Умаржон акам билан сиз ҳақингизда бугун гаплашиб турувдик, — деди Зеби қувноқлик билан, — кўришишимизни билгандек...

— Биз ҳам сизлар ҳақингизда тез-тез эслаймиз, — дедим мен. Кейин жим бўлиб қолмаслик учунгина Умаржонни суриштирдим. У

кишининг соғлиқлари ҳам, ишлари ҳам жуда маромида эканини билганимдан кейин, «қачон мақсадга кўчаркан», деб Зебини оғзидан маънилироқ гап чиқишини пойлай бошладим.

Зеби тиниш белгиларидан кейин сукут сақлашни яхши кўрадиганлардан эмасми, бир оз юрагимни сиқиб индамай сузилиб ўтирганидан сўнг гапдан олди.

— Нима дейишгаям ҳайронман, — деди у секин кўзини ердан оларкан. — Ҳали ўрнимга бировни олмабсизлар, шакилли. Яна қайтиб келсам, мани олишармикан, Зуля?

— Тинчликми? Нега? Ё Умаржон билан уришиб қолдингларми?

Зеби худди менга эмас, мендан наридаги қандайдир бошқа нарсага қараётгандек эди. Кўзи кўзингизга тушмаган одамнинг юзига тикилиш осонроқ эмасми: эндигина юз териси олдинги таранглигини йўқотганини, юзи ҳам ияги томон бирмунча силжиб қандайдир осилиброқ қолганини пайқадим. Бу ўзгариш қаттиқ изтироб, қайғу туфайли пайдо бўлган, деб ҳукм чиқаришим учун, фақат яноқларида асабий титроқ етишмаётган эди.

— Йўқ, уришмадик. Манга шу ер тинч эди. Питердан секин сўраб берсейиз, — деди Зеби.

Яна сукут.

Яхшилаб ялинмасам, атайлаб йўл босиб келганига қарамай, дардини айтмайдиган кўринади.

— Зеби, нима бўлди ўзи? Кўринишингиз ҳам ғалати, — дея бор ғайратимни Зебининг чакагини тузукроқ очишга қаратдим.

Ахвол, ўйлаганимдек, жиддий экан — Умаржон акамиз Зебига эмас, бошқасига уйланишга мажбур бўлаётганмиш. Зеби воқеани узундан-узун тушунтираркан, «Зуля, яхшиям сиз бор экансиз... Ичимдагини кимга айтишни билмай юрувдим. Бировга гапирадиган иш бўлмади... Умаржон акамлани биласиз-ку! Ўзлариям роса сиқилиб юрибдилар. Нима қиссинла? Улага ҳам қийин экан... Мажбурликдан уйланвотдила. Хўп, ман розиман, деб этивдум, ўзлариниям кўзларидан ёш келиб кетти. Майли, кўрганувиза шу бўлсин... Ота-оналарини гапини қанақа қилиб икки қиладилар, ўзииз ўйлаб кўринг. Уни устига «лафз» қилиб қўйишган экан. Қобил акага ким ҳам қарши бора оларди? Кейин бошлари балодан чикмай қолади.

Менга тинч юрсала бўлди. Бу ёғи бир гап бўлар... ва хоказо» дегани сари ғашим келиб, негадир унинг учун уяла бошладим.

Ёшлигимда болалар учун мўлжалланган кўрсатувларда тенгқурларим ҳаддан ташқари одобли, аълочи болаларнинг ролини ижро қилганларига кўзим тушганда шунақа уялиб кетардим-да, телевизорни ўчириб кўя қолардим. Иложи бўлсаю, шу тобда Зебини ҳам ўчириб қўйсам. Аммо илож йўқ.

Бу қиз оддий одам ҳис қиладиган туйғуларни билармикан, деган илинж билан гапини бўлдим:

— Роса жаҳлингиз чиққандир?

— Йўқ, — жавоб берди Зеби.

Мен унинг «йўғ»ини энди мағрурликка йўяётган эдим, Зеби:

— Жаҳлим чиққани йўқ, лекин жуда хафа бўлдим... – деб қолди.

Уф! Тушунмадим. Мен хафа бўлсам, жаҳлим чиқади, жаҳлим чиқса бақираман, бақирсам, бировни хафа қиламан, хафа бўлган одам яна мени хафа қилади... Зеби эса жаҳл билан хафагарчиликни бир-бирига боғламайдиганлардан шекилли.

— Умаржонни шунчалик яхши кўрасизми? – дедим бир озгина таажуб билан.

Зеби ҳам хайрономуз:

- Билмиман, шунақа бўлса керак, – деди.

Сўнг шу пайтгача унинг кўзида мен авваллари ҳеч сезмаган ажиб бир учқун пайдо бўлди. У бир нарсага қатъий бел боғлаган одамларга хос серташвиш жиддийлик билан:

— Зуля, сиз ҳам Умаржон акамни яхши кўрасиз. Зарда қилиб эрга тегвоссиз, — деб қолди.

Зебининг бунақа гапидан сўнг ғалати бўлиб кетдим. Юрак ютиш дегани шунақа бўлса керак, ичим қандайдир бўшлиққа айланаётганини сездим.

Яхшиям, ҳазилкашлик деб аталмиш ҳимоя қобигим қалингина: яқинда Араб амирликларидан қайтиб, неча кундан бери ҳеч Қашқадарёсига кетолмаётган Бўрибой Жўрақуловичнинг «муҳаббат иси» ҳақидаги гурунги ёдимга тушади. Унинг айтишича, барча араб мамлакатларига мутаносиб бўлиниши керак бўлган муҳаббат қувончларининг бари мана шу амирликларда жамланганлиги туфайли

Дубай хавосидаги ғойибона севги-мухаббат иси аэропортга кўнишингиз билан димоғингизга уриларкан.

Ошкоралик бўлса ошкоралик-да:

— Лекин мен ҳидини ҳеч чиқармаганман, — дедим Зебига кулимсираб.

«Йўқ, ундай эмас» ёки «ҳа, шундай эди», дейишимни кутиб турган Зебига бошқа бу мавзуда «мик» этмадим. Чунки сўз билан ҳиссиётларимизнинг мавжудлигини, ходисаларнинг ҳақиқатан ҳам вужудга келганини тан оламиз, баъзида эса гап билан воқеликни ҳаракатга келтирамиз. Яъни гапимизда ҳақиқат акс этмаган бўлса-да, унинг ўзи ҳаётнинг бир қисмига айланади. (Узр, қийин аҳволга тушишим билан ё тентакона қилиқларимдан бирортасини юзага чиқариб бўлганимдан кейин қизларга ярашмайдиган ишлар қила бошлайман, масалан, ҳозиргидек файласуфга айланаман.)

Бу фалсафага кўра, идорасида тўйга келгандек ясашиб юрадиган ЗАГС хизматчиси «шу бугундан бошлаб сизларни битта оила – Фалончиевлар оиласи, деб эълон қиламан», дейиши заҳоти икки кишининг умри, туриш-турмуши ўзгарганидек, шу олифта хоним томонидан тутқазилган бир парча қоғоз маълум ўзгаришлар бўлиши шартлигини шаҳодатлагандек, мен ҳам Зебига бир нарса десам, кейин деганларимни қоғозга туширсам.... Йўқ, бунинг ҳеч иложи йўқ! Негаки, бунақа бўладиган бўлса, сизга қанд бераман деб, куп-қуруқ ялтироқ қоғозни кўлингизга тутқизаётган муғомбирга айланаман.

Зебининг менга дардини дастурхон қилишига келадиган бўлсак, бу худди «ажрашаман» деб, онасиникига эмас, ҳатто яқинроқ дугонасиникига ҳам эмас, балки келинини баъзи-баъзида ўғлига рашк қилишни ҳали ташламаган қайнонасиникига борган ёш келинчакнинг дағдағаларидан ортиқ эмаслиги шундоқ кўриниб турибди.

Шундай экан, маънилироқ маслаҳат бериб, келган ерига қайтариб юбориш менга ҳам қарз, ҳам фарз. Бунақа масалаларда билимим унча чуқур бўлмагани сабаб, чойнакка сув қуйиб келиш баҳонасида ўрнимдан турдим-да, ўзимча вужудга келган шароитни таҳлил қилишга киришдим.

Бироқ Зеби Умаржонни ҳаддан ташқари яхши кўргани учун ундан ажралиб қоляпти, дея, эрталабки фикримни давом эттиришдан

маънилироқ нарса калламга келмади.

Гап шундаки, куёвбола ҳеч бўлмаса, тўй ўтгунча, келинпошшанинг моддий жиҳатданми, маънавий жиҳатданми ўзидан баландлигига шубҳа қилмаслиги керак. Бироқ бу осон иш эмас: қизлар ўзларининг ижобий хислатларини санаб, йигитлар олдида мақтанолмайдилар, чунки мақтанчоқлик ёмон иллат ҳисобланади, бу — бир; мақтаниш билан эркагимизни ерга уриб қўйиб, ишнинг пачавасини чиқаришимиз мумкин, бу — икки. Демак, қилиқларимиз, муомалаю хатти-ҳаракатларимизни назорат қилиш ила тамоша кўрсатишдан бошқа илож қолмайди! Агар йигит киши сизни қайсидир ҳақиқий ёки ясама хислатларингиз учун яхши кўриб қолдими, тамом, сиз шу хислатларни янада ривожлантириш йўлида тинмай меҳнат қилишингиз даркор. Балки унинг кўнглига ёқадиغان суратга айланишингизга ҳам тўғри келиб қолар...

Зебини эса севги иси ақлдан оздирган чоғи. Бечора Умаржонга ёқаман, деб, калласини йўқотгани етмагандек, яна ўз образини ҳам эрдан чиқариб юборибди. Чучук сувимиз ҳали эрга тегмасдан қаҳвага айланиши билан, Умаржон уни ўзининг саноксиз «қиз»лари қаторига қўшиб қўйган бўлса, ажабмас. Шунинг учун Умаржон маънавий жиҳатдан ўзига ва атрофидагиларга яқинлашиб бораётган Зебидан кўра, моддий жиҳатдан ўзидан ва ҳатто унча-мунча қариндош-уруғию таниш-билишларидан анча баланд турадиган Қобил акамизнинг жиянларига уйланишни лозим топган кўринади.

Биласиз, бунақанги «ақли» мулоҳазалар одатда тилга кўчиши захоти пасткаш, бемаза, чалкаш валдирашларга айланади. Дунё ишларига беписандлик билан ўз кўнглининг асирасига айланган Зебига бу гапларни айтиб бўлармиди?

Психологияда хитой иероглифларидек мураккаб «ишоралар тили» деб аталмиш таълимот борлигини эшитгандирсиз. Унга кўра ҳамсухбатингизнинг кўз қарашларидан, қўлини қайси чўнтагига солишларию маълум траектория бўйича бармоқларини нўқталашларидан, оёқларини қай йўсинда букиб ўтириб, лабларини қандай чўччайтиришларидан унинг сизга бўлган муносабатини билиб олишингиз мумкин эмиш. Аммо ишоралар тили ҳар бир халқ учун алоҳида эканлиги, муайян шахснинг феъли, руҳий ҳолатини инобатга

олиш кераклиги, бу таълимотни қийин, деярли ечиб бўлмас жумбоққа айлантиради. Доно дугоналарим шунақа тил орқали гаплашишга ҳаракат қилишганини кузатганман, аммо уларнинг талқинларига бир оз ишонқирамаганим сабаб, ўз кузатувларим натижасидан фойдаланишни афзал кўраман.

Масалан, гурунглариимизнинг узвий қисми бўлган янги харидларни намойиш қилиш жараёнини олайлик. Балки, буни бекорчиликдан юзага келган оддий мақтанчоқликка йўувчилар ҳам топилиб қолар. Аммо зинҳор ундай эмас! Аслида биз янги нарсаларимизни атайлаб жавонларимизданми, халталаримизданми чиқариб кўз-кўз қилиш билан қаршисимиздаги суҳбатдошимизга: «Сен менга яқинсан, яқин бўлганинг учун, ҳасадинг келмаслигини билганим учун, менинг харидимдан хурсанд бўлишингга кўзим етгани учун сенга шу нарсаларни ҳали киймасимдан, ҳали ишлатмасимдан аввал кўрсатяпман. Ҳозирда бу нарсани сотиб олишга имкониятинг бўлмаса-да, бир кун келиб бундан ҳам тузукроқ нарсалик бўлишингга ишонаман», дегандек бўламиз. Ўзимиз, ота-онамиз ёки эрларимизнинг қаерда ишлашлари, қанча пул топишларидан қатъи назар, бир гуруҳга мансуб эканимизни тан оламиз.

Хуллас, чойнакни водопровод сувига тўлдириб келганимда, гап билан далда беришни эпломаслигимга фаҳмим етиб, Зебини «Оғир бўлинг, тақдир олдида ҳаммамиз ҳам ночормиз, эркакларнинг ҳамаси бир» каби услубий овутишлар билан юпатдим. Сўнг столим тагидаги кутидан занжиру илгаклардан халос қилинган сари катталашадиган ихчамгина жомадонимни олиб, Зебига кўрсатдим. Бирга кетамиз, ўзга юртларга кетамиз, дедим. Зеби ҳайрон бўлиб гоҳ менга, гоҳ жомадонга қаради. Атир-упалар сотишга жалб қилмоқчи бўлиб, кўлингизга рангли журналларни тутқазадиган аёлларга қарагандек менга ишонқирамай тикилиб турди-да, беҳол бошини столга қўйиб кўллари билан юзини яширди. Мен нима қилишимни билмай қаққайиб туравердим. Ахир оқила қизлар сингари тўрли маркетингга илашмай, севги тўрига илинган Зебинисони шу йўл билан қутқаришга эришарман дегандим-да...

Хатоларни тузатиш

Фарида ишдан бўшатишган куни, Анвар уни Кун билан кечкурун меҳмонхона ресторанида ўтирганини кўрганмиш. Яхшиям Тохир бор — танқис таомни татишга шайланган одамдек лаззатланиб, тафсилотларга берилаётган Анварга: «Бор, ишингни қил!», — деб ўшқирганди, ҳар жойдан хабардор юрадиган ҳайдовчимиз ранги оқариб хонадан чиқиб кетди.

Бундай қалтис пайтда индамаслик — дўст шаънига ярашмас, деган истехола билан ўзимча воқеага изоҳ берган бўлдим.

— Таржимонлик қилгани боргандир. Куннинг бирор-яримта танишини кутиб ўтиришган бўлса керак, — дедиму кейинги пайтларда тез-тез асабийлашиш одатини чиқарган Тохирга кўрқа-писа қараб кўйдим.

Тохир қовоғини уйганча, олдидаги қоғозларни ўқишга киришди.

Менинг эса кўлим ишга бормади. Опасини суймаганига тегаётганидан куйган сингилнинг аҳволини биласизми? Аслида, сингиллар ҳали ҳам бўлса, «ҳа» ёки «йўқ» дейиш имкониятига эга бўлган опаларидан-да ночор, ожиз бўладилар. Эркинлик ва бахтни супуриб ташлаган катта-кичик важлар ҳақидаги аччиқ ўйлар, «мажбурият» ва «тақдир» сингари сўзлардан иборат суҳбатлар сингилларнинг келажакдан умидвор кўнгилларини беҳузур қилгани каби менинг ҳам ҳозирги аҳволим ҳавас қилгудек эмас. Турмуш бемазагарчиликларини шеъриятда куйланадиган айрилик, соғинч, ғам, армон билан боғлашлари орқасидан сингилларнинг кайфиятида барибир қандайдир нафисликни илғаш мумкин. Мен эса Фариданинг ресторанида Кун билан ўтиришини амриқоча кинолардаги романтикага йўйишдан бошқа илож тополмадим. Ўзимни қаерга кўйишни билмай, атрофга алангладим, анов Кун келтирган шоколадларга кўзим тушдию баттар жиғибийрон бўлдим.

Тушликка қараб Фарида ҳам келиб қолди. Айланиб қарасам ҳам, ўргилиб қарасам ҳам, тирноғимни ғажисам ҳам, бармоғимни тишласам ҳам, шеригимнинг на бирор жойи ейилиб қолганини, на бузилиб қолганини пайқадим — ўша-ўша Фарида. Кийимлари ҳам тус-тутруғини ўзгартирмаган — ҳар доимгидек: қорсиз келган киши

рангида.

Тоҳир Фаридани кўргани замон вазминлик билан Питернинг хонасига кирди-да, бирпасдан сўнг шеригимнинг ўз лавозимига тикланганлиги ҳақидаги хабарни олиб чиқди. Ҳеч ким деярли ҳайрон ҳам бўлмади. Наташа «жуда яхши бўпти, бировни ишга олиб, ўргатиб олгунимизча қанча вақт йўқотардик» деб илжайди, Ғолиб «дарров йўқлигингиз билинди» деб тиржайди. Мен эса кейинги бир-икки йил ичида анча бамаънилашганимга, аллақачон хушомад қилишдан уяладиган ёшдан ўтганимга қарамай, «лом-лим» демадим.

Бир оздан сўнг Тоҳир «мен марказга кетяпман» дея ноутбукини жилдига жойлаштира бошлади.

Тоҳир чиқиб кетиши билан хонамизга кириб келган Бўрибой Жўрақулович бизни бўлажак ноқулай жимликдан ёки асабий хушчақчақликдан қутқарди. Ҳаммамиз янги туғилган чақалоқнинг бешиги устида сочқини кутиб турган болакайлардек сергақландик.

Негаки, «Бу киши идорангизда нима қилиб юрибди?», дегувчиларга маълум бўлсинки, ярим йил аввал молиявий директор лавозимига кўтарилган Жўрақул ўғли ҳозирда корпорациямиз фирмаларидан бирига директор этиб тайинланиш арафасида. Дубайга эса, йил — ўн икки ой бўлмаса ҳам, хар ҳолда ўн-ўн бир ой жаҳон таэквондоми, картаэми федерацияси баҳонасида ўша ерларда яшовчи Миркабул Таджиевич билан учрашиш учун борган бўлса керак, деган тахминимиз ҳам йўқ эмас. Эрталабдан қабулхонани эгаллаб, гоҳ бино маъмури билан, гоҳ хўжалик мудири билан маслаҳатлашаётганига қараганда, масала ижобий ҳал бўладиган кўринади. Шунинг учун Тоҳирсиз олиб борилиши керак бўлган баъзи нозик суҳбатларимизни кейинга қолдиришга тўғри келаётганидан бир озгина ғашимиз келса ҳам, унга сохта табассумлар ҳада қилишдан ўзга чорамиз йўқ.

Айниқса, биз билан гурунглашишни яхши кўрадиган Юлдуз опамиз камнамо бўлиб кетганларидан бери, Дубайдаги Қобил аканинг кенжа хотинларига тегишли тилло расталаридан харид қилинган олтин занжирни бўйинбоғ ўрнига таккан Бўрибой Жўрақуловичнинг ҳаётдан-да гўзал, ҳақиқатдан-да баланд ҳикояларини ўзгартириш ва кўшимчаларсиз тинглашимизга тўғри келяпти.

Энди қозон овқатга ўтказилган гўдак паловга қўл урганда,

гуручларни тўқяпсан, деб ликопини олиб қўйишнинг иложи бўлмагандек, Бўрибойнинг муболағаларига чек қўйишни хаёлимизга ҳам келтирмаймиз. Агар гўдак аста-секин ўсиши керак бўлса, Бўрибойнинг ҳам улғайишидан умидимиз катта! Фақат сайқал берилмаган бу «гўдак» билан баъзан ўзимизни қандай тутишимиз кераклигини билмаймиз...

Йўғ-ей, нега билмас эканмиз?.. Наташа дарров туриб Бўрибойга кичкина термосидан ўтли дамлама қуйиб берди. Фарида сумкасидан печенье чиқариб узатди. Ғолиб курсиларимизнинг энг юмшоғини судраб келиб меҳмонга жой кўрсатди. Мен пиёлаю чойнакларимиз сақланадиган жавоннинг эшигини ёпиб, жавондаги бетартибликни кўздан нари қилдим...

Бўрибой печеньега қарсиллатиб чойдан хўпларкан, хотираси менинг компьютеримникидан икки барабар каттароқ қўл телефонидан нолиб қолди. Ҳамма яна фаоллашди. Наташа, ҳамма ишларини йиғиштириб қўйиб, инглиз ва араб тилидаги телефон қўлланмасини русчага таржима қилиш кераклигини уқтирганча энг асосий терминларнинг маъносини бир парча қоғозга ёзишга киришди. Фарида, «хоҳласангиз, таржимани арзонроққа гаплашиб бераман», деб гап бошлади. Хотинларнинг бефойда оворагарчилигини бир чеккада кузатиб турган Ғолиб, киноя билан бош чайқади-да: «Кўчанинг нариги бетига ўтсангиз, телефон тузатадиган устахона бор. Ўн минг сўмга телефонингизни ўзини русча гапирадиган қилиб беришади. Ҳозир бирга борамиз», — дея Бўрибой Жўрақуловични ташқарига судради. Наташа ҳам негадир эркакларга эргашди.

Мен улар чиқиб кетганидан сўнг узундан узоқ тин олдим-да, жонажон клавиатурам устига бошимни эгдим. Фарида Бўрибойга ёзилган «дастурхон»ни йиғиштираркан, Кун олиб келган шоколадларга кўзи тушди. У хали идорамизда кўрилмаган воқеага — ширинликларнинг ўн кундан бери ейилмай қолганига ҳайрон бўлди, шекилли:

— Шоколад ёқмадимми? – деб менга қаради.

Мен иложи борича хотиржамлик билан:

— Йўқ... Сизга-чи, ёқдимми? – дедим кўзимни «лўқ» этиб.

Фарида шоколадларни жавонга жойлаштираркан, опаларга хос

бетакаллуфлик аралаш меҳр билан мени йўлга сола бошлади:

— Етар, Зуля. Ҳаммасига тушуниб турибман, шакарим. Аммо буларнинг ҳаммаси майда гаплар...

Мен индамадим. Лабимни буриб ўтиравердим.

— Агар тубанлик бўлса, бўлгандир... Шунини эшитмоқчи бўлсангиз, мана, эришдингиз... — давом эттирди Фарида.

Чидолмадим.

— Керак эмас, гапирманг, илтимос ҳеч нарсани билгим келмаяпти, -деб гапини бўлдимув товушимнинг дағаллигидан ўзим ҳам сесканиб кетдим.

— Ҳеч қанақа даҳшатли воқеа рўй бергани йўқ. Яхшилик билан тугагани рост бўлсин. Аввалгидек ишлайверамиз...

Йўқ, сиз бунинг хотиржамлигини қаранг! Ҳатто кулгили. Худди кеча бемаза кино кўриб юзи очилган кизни турмушга чиққан опаси овунтираётгандек. Фариданинг юраги кенг бўлса, кенгдир, лекин менга сабр деган косанинг кичикроғи теккан — унинг охириги гапларидан сўнг, косачам тўлиб-тошиб кетди.

— Эй, ишлайвермай ўлайлик! – дея ўшқирдим ўзимни туюлмайд. Етмаганига яна: — Нима демокчисиз? Нима? Қилғиликни қилиб қўйиб, энди ... энди... Энди хотиржамлик билан менга ақл ўргатмоқчи бўласиз! – деб бидирлай бошладим.

— Ўзингиздан кетманг, жонгинам, оширвордингиз...

— Менми ҳали оширворган! Ҳамма устингиздан куляпти, топган одами курсин, деб. Нима қилардингиз ўша Кун билан учрашиб? Шунчаликка бораркансиз, ана Питернинг олдига кириб қўя қолмайсизми? – дедим.

Дейишга дедим-у, Фариданинг бошини эганча, шалвираб ўтирганини кўриб, хонадан шахд билан чиқиб кетиш ниятимдан қайтдим. Вой, менинг Фаридам! Сени қанчалар яхши кўришимни билсанг эди! Шу ақлинг, шу фаросатинг билан-а?! Оёғим бўшашиб эшик олдида тиз чўқдим.

Фарида мендан бунақа бешафқатликни кутмаган, шекилли, юзини қалтираётган қўллари билан тўсиб олганди. У бу ўтириши билан гўё «ҳамма бошидан ўтганни ўзи билади» деяётгандек эди. Шу пайтгача Фариданинг шайдоси бўлиб келганимданми, ўзимни у билан доимо

солиштиришим туфайлими, унинг кўрганлари менинг ҳам бошимдан ўтиши мумкинлиги ҳақида кейинги пайтда тез-тез хаёл қилишим сабаблими, югуриб олдига бориб бошидан кучдим.

— Пешонамиз қурсин! Фарида, кечиринг! – деб ёнига ўтирдим.

Албатта мен ноҳақ эдим. Фарида билан Куннинг ўртасида нима бўлганини ким қаердан билсин? Бировларнинг гапларию қарашларига ишонаверсак, уларнинг орқасидан яқинларимизни савалайверсак... Ана шунинг учун ҳам ҳақиқий дўст битта ёки иккита бўлади, дейишса керак-да! Менга ўхшаган аҳмоқ дўстларингиздан бир нечта бўлса-ю, ҳар бири ачитиб гапираверса, қонаган ярангизга тузми, қалампирми сепаверса, ҳаёт заҳарга айланади-қўяди.

Фарида ҳам фикримни тасдиқлагандек, индамай сумкасидан сигарет кутиси чиқарди-ю, ичидан битта «заҳри-сиғор»ни олиб оғзига солди.

Шунда менинг ўпкам ёшга, Фариданинг ўпкаси тутунга тўлди. Исириқ тутатиладиган кулдонимиз ҳам хуморини чиқарди. «Хато! Хато!.. Кескинлик! Асарингизга кескинлик етишмайди» дейдиган муҳтарам муҳарриримнинг ҳам кўнгиллари тўладиган бўлди.

Кодли қулфимизнинг қилмиши

Душанба — ҳафтанинг энг оғир куни, деган гапни эркаклар чиқарган бўлса керак. Биз, қиз-жувонлар учун бу кунни дам олиш куни деса ҳам бўлаверади. Янгамга ўрнак қилиш учунми ё «тушган жойида шарманда қилмасин» дебми, ё бошқа мен билмайдиган мулоҳазалар биланми онажоним томонидан икки кун сурункасига тонгдан қўл меҳнатига солинганимдан кейин, ҳафтанинг бошланганлигига шукурлар айтмай бўларканми? Бунақа қаро кунларни бошдан кечирганимдан сўнг, ҳатто одамга лик тўла автобусга аранг кириб олганимда ҳам, кимдир оёққинамни билмай босиб олганида ҳам, манзилимга етиб келганимни кечроқ пайқаб, йўловчиларни итара-итара тушаётганимда ҳам навбатдаги иш ҳафтасининг бошланганига ҳасанотлар ўқийман.

Идорамиз эшигини очаётганимда кодни тераётган қўлимдан кимдир секингина ушлаб, йўлимни тўсганидагина ҳафта ҳар

доимгидек эмас, фавқулодда воқеалар билан бошланаётганини англайман.

Бошимни кўтариб, не кўз билан кўрайки, кўлимдан ушлаган кимса «марказ» кўриқчилар нозири — амалдор Ил Хом, узр, кеча корейсча сериал кўрган эдим, яъни «начанник охрана»! У менга худди иккинчи ё учинчи маротаба эмас, биринчи марта кўраётгандек қаради-да:

— Исмингиз нима, яхши қиз? – деб йигитларнинг энг севимли саволларидан бирини берди.

«Кўринишим бугун ”аъло” шекилли, танимади», деган ширин хаёл билан исмимни айтдим. У томоғини қира-қира кўлидаги рўйхатга анчагина тикилгач, мени бошдан оёқ кўздан кечирди-да, «кираверинг», дея эшикни очди.

Хонамизда ғала-ғовур – ишлаш ҳеч кимнинг хаёлида ҳам йўқ, ҳамманинг оғзида Питерни «марказ» ишдан олиб ташлагани ва кутилмаганда бўшаган жойга эса Бўрибой Жўрақуловични директор этиб тайинлангани ҳақидаги гап!

«Питер ўзи нима деяпти?» деган саволимга, унинг учун идора эшиги янги код ва кўриқчилар ёрдамида бутунлай тўсилгани ҳақидаги жавобни олдим. Сўнг Фарида узатган қандни эрмак қилганча оғзимни бошқа очмасликка тиришиб, хонадошларимнинг гурунгига кулок тутдим.

Машъум йигирманчи асрнинг охирларида Миркабул Таджиевич каби серғайрат, фойданинг кўзинию ўзини биладиган кимсаларнинг кўлида айланма капиталга ўгирилишга муҳтож пул маблағлари йиғилиб қолибди. Аммо саришталикда тенги йўқ бу кимсалар ушбу маблағлари устидаги қизил ва қора доғлардан хижолат чекиб, тер ва бошқа органик моддалар тўкиб топилган пулларни Швейцариягами, Германиягами ёки Виржиния оролларидами жўнатишибди-да, ювиб-тараб, яна Ўзбекистонга чет эл сармояси сифатида олиб киришибди. Ушбу қалин ҳамён эгалари нафақат ватанпарвар, балки камтар бўлганликлари сабабли, доғлардан халос этилган пулларини ўз номларидан эмас, балки, масалан, Swetzerland, Zug, Erghboundstrasse, 6 манзилида жойлашган, дейлик, Something Trading GmbH компанияси номидан олиб киришибди.

Қадимда рус дворянлари немис солдатларини, француз тикувчиларию инглиз сартарошларини болаларига тарбиячиликка таклиф қилишгандек қўшма корхона бошқарувининг чўққисига, бирор хорижликни, иложи бўлса, оврўполикни қўйишни Ватан олдидаги бурчлари деб ҳис қилган акахонларимиз, ватанида иқтидори тан олинмай, пойтахтимиз тунги клубларида тонгларни бедор кутадиган бирор голландиялик рассомними, иши юришмаган немис муҳандисиними ё француз шарқшуносиними янги туғилган компанияларига бош этаверишибди.

Оқибатда, корпорациянинг кенг уммонида сузиб юрган кемаларда қайсаргина капитанлар ҳам пайдо бўлибди...

Бўлимимиз ходимларининг гапига қараганда, қўшма корхона ёки кейинги пайтда «хорижий сарможли очик акциядорлик жамияти» деб аталувчи бирлашма бошлиқларини миллий кадрларга алмашиниши мамлакатимизда бўлаётган ижобий ўзгаришларнинг ажралмас қисми эмиш. Корхоналарда оврўполик бошлиқларни ушлаб туриш босқичи бизнинг корпорациямизда чўзилиб кетган экан.

(Ҳақиқатан ҳам, сиз биладиган қўшма корхоналардан нечасининг директори хорижлик, аҳамият берганмисиз? Мен мана энди аҳамият бера бошлаганимдан бери, бирортасида хорижликни учратмадим — ҳамма директорлар, президентлар ўзимиздан, деб ифтихор ҳиссини туйиш мумкин.)

Ҳозирги кунга келиб, ўзбекона бошқарув услубида ишлаёлмаган ёки ишлашни хоҳламаган, ёзилмаган бизнес қоидаларини бузавериб, ёзилганларини эса танқид қилавериб асабга теккан, ёки бизнинг Питерга ўхшаб, ишлашдан кўра ишлаганларни бепарво томоша қилишни ёқтирадиган қалбаки мистер-твистерларни Бўрибойга ўхшаш — олишни ҳам, беришни ҳам бирдай эплайдиган, унинг устига хорижликлар ойлигининг ўндан бирига жонини жабборга бериб меҳнат қиладиган ғайратли “жигит”ларга алмаштиришни бошлаб юборишибди.

Жанги жадалларсиз, уриш-сўкишларсиз идорамизда юз берган «қўнғирранг инқилоб» туфайли «хукумат тепасига келган» Бўрибой эса, ўз навбатида, «Фаридаой, энди қўлингиздан бир чой ичсак», деган таклиф билан раҳбарлик вазифаларини бажаришга киришибди.

Ёш хўжайинларнинг қораси

Янги директоримизнинг феъл-атвори жўраларининг насиҳатларига қатъий амал қилишга киришган ва бирдан «оила бошлиғи» бўлиб қолгани туфайли хийлагина ақлини йўқотган содда куёвболанинг баъзи қилиқларига ўхшарди. Бўрибой Жўрақулович гўё ўз кучию бизнинг чидамимиз чегарасини билиш учун кундан кунга талабчанликни оширар, зўравонлигини миллий кадриятларимиз тақозо этадиган одоб ниқоби остига яширишга ҳаракат қиларди.

Бўрибой сиқувни Ғолибдан бошлади. У худди янги мавқеини бизга кўз-кўз қилмоқчи бўлаётгандек, бечора Ғолибни дам-бадам гоҳ хонасига чақирар, гоҳ телефонда ишининг қандай суръатларда кетаётганидан хабар олиб турарди. Асосий иш орасида унга яна турли-туман вазифачалар берарди. «Манакай, хужжатларни кўриб чиқишга вақтим йўқ, ўқиб, қисқача маъносини ёзиб келинг» қабилидаги илтимослар билан уни кўмиб ташлаганди. Ғолиб барча қийинчиликларни мардона енгишга бел боғлаган кўринади: бошлиқнинг буйруқларини сидқидилдан, гап-сўзсиз бажараркан, бирор марта унинг на орқаваротдан нолигани, на сўқингани кулоғимга чалинди.

Фарида ҳам «бу менинг мажбуриятларим доирасига кирмайди» деган гапларни бир чеккага суриб кўйиб, анча фаол бўлиб қолди. Идорага ҳаммадан аввал келади, авваллари ярим кун давомида бажарадиган ишини ярим соатда қилади-да, гоҳ ҳисоботлар сақланадиган папкаларни очиб хужжатларни саралайди, гоҳ ахборот базамизни такомиллаштириш бўйича таклифлар киритади. Ўзига ўзи янгидан-янги ишлар топади, бирор дақиқа бўш ўтирмайди денг.

Наташа Бўрибойни очиқдан-очиқ камситиш йўлига ўтиб олган чоғи, худди директоримизнинг инглиз тилини билмаслигидан хабари йўқдек, аслида уч тилда ёзиладиган ҳисоботларнинг инглиз тилидагисини имзо чектиришга олиб киради. Ҳар гапининг бирида «balance sheet», «infow», «SWAT-анализ» каби сўзларни ишлатади. Расмий ҳурмат доирасидан ярим қадам ҳам четга чиқмай, ”сиз айтганингиздек”, “фикрингиз тўғрилигига ишончим комил” деган

адабий иборалар билан директоримизнинг жонини олади.

Ана шунда Наташанинг совуққонлигига, Фариданинг топқирлигига, Ғолибнинг меҳнаткашлигига ҳавас қиламан. Ҳавас қиламану, лекин ҳавасим ғалати тусга кираётганидан хавотирга тушаман. Негаки фаолиятсизликда, ҳавойи хаёллар оғушида қилинадиган тинимсиз ҳавас ҳасадга айланишини мен билмай ким билсин! Чунки мен “Ўзбекнинг кичиги” ман-да! Бўрибой ўз захрининг кучини, барибир, аввал менда синайди. Агар эрталабдан кайфияти бўлмаса, “Уйқунг очилмадими ҳалиям? Манакай, қоғозларди ксерокопия қилиш керак” деб мени сергаклантиради, тушликка яқин, масалан, “Ўзингди қийнаб жубарибсан — рангинг синик, чарчадингма, кизи?”, деб кўнглимни кўтаради, кечга яқин “Мундайчикин эрта қайтиб уйда нима бор?” каби жавоб талаб қилмайдиган навбатдаги саволлари билан жойимга михлайди.

Мен эса, аламдан писмиқлик қиламан (ҳар доимгидек). Масалан, идорамиздаги тадбирларда тушилган суратлардан иборат виртуал фотогалереяга кирсангиз, бир қўлида — Бўрибой тутиб юрган телефон, иккинчи қўли билан бурнини ковлаётган маймун суратига кўзингиз тушади, тагига “Manakay” деб ҳам ёзилган. Бу, албатта, менинг ишим. Лекин бир пиёла қаҳва ичиш учун аввал сочикқа, кейин тозароқ сочикқа, сўнг қоғоз салфеткага югуртирадиган Бўрибой бунақа нозик кинояларга аҳамият бермайди, менинг тарбиям билан алоҳида шуғулланишни давом эттираверади.

Мана бугун ҳам директоримиз «катталар кирганда туриб саломлашмайсизма?» деб ҳамманинг олдида ўзича мени изза қилди-да, эрталабдан янги компьютерларга эски дастурларни ўрнатаётган Ғолибга тушликка чиқмай ишини тугатишни буюргач, Тоҳирни белидан кучиб кўтариш билан ўз кучи ва аъло кайфиятини намойиш этаркан, бундай бетакаллуфликларни жини ёқтирмайдиган ёш бошлиғимизнинг оғринибгина кулимсираганига заррача ҳам эътибор бермай, фирмаимиз иштирок этаётган тендер тафсилотларини суруштира бошлади. (Гапларни узундан-узун тузишимдан ҳам билаверинг: асаблар жойида эмас!)

Наташанинг сармоя ҳажмининг иш самарадорлигига боғлиқлик графигини чизаётганидан фойдаланиб, Тоҳир тендер қўмитасининг

иштаҳаси, ейиш-ичиши ҳақидаги маълумотларни бермоқчи бўлганди, Бўрибой «бу ёғини менинг хонамда гаплашамиз» дея, Тоҳирни унумдорликнинг энг оптимал нуктасини намойиш қилмоқчи бўлган Наташа билан бирга хонасига чорлади.

Бошлиқлар ва бошлиқларнинг йўлдошлари мажлис этишаркан, қабулхонада таниш овоз эшитилгандек бўлди. Қанча тугунга тукканим билан барибир ёйилиб тепага қараб кетаётган лабларимни йиғиштиролмай секин Фаридага қарадим. Шеригим ҳеч нарсага аҳамият бермай интернетдан ниманидир ўқиб ўтирарди. Мен қабулхонадан қайчи олиб келишни баҳона қилиб хонамиздан чиқдим.

Қабулхонада Умаржон билан Анвар ўртасида шиддатли «жанг» кетаётганди. Анвар нуқул «кираверинг, ҳаммаси ўзимизникилар», деб меҳмонни директоримизнинг хонасига таклиф қилар, Умаржон эса «Йўқ, после.., после.., зарилмас», деб Анварнинг сазасини ўлдириш билан овора эди. Умаржон мени кўриб, олдимга кучоқ очиб келди-да: «Как раз бу ёғда ишим бор эди», деб мендан ҳол-аҳвол сўраб, хонамизга ўтди.

Янги хўжайиннинг орқасидан қора портфел кўтариб юриш, шаҳримизда ҳали ноёб бўлган «Блэк Кинг» сигаретларининг ингичкасидан топиб келиш, қабулхонада ўтириб, хўжайиннинг сувсагани, чойсирагани ёки қаҳваталаблиги ҳақидаги маълумотларни мунтазам менга етказиб туриш каби янги вазифаларни бўйнига олган Анвар менга хўмрайганча қараб қолди.

Фарида икковимиз ойнабанд хонамизда пайдо бўлган Умаржонни мамнуният билан қаршимизга ўтказдик-да, ҳар жихатдан дилкаш дўстимизни охириги янгиликлар билан сийлашга тушдик.

— Ну как? Ўрганиб қолдимиз?— дея Умаржон директор хонаси томонга қараб кулимсиради.

— У эмас, жонгинам, биз унга ўрганияпмиз, — деди Фарида. Сўнг Бўрибойнинг бизга муносабатидан нолишга киришди.

Умаржон шеригимнинг ҳасратга тўла сўзларини эшитаркан истехзо билан мен томонга ўтирилди.

— Зуля, қора мушук ҳақида кимдир гапириб берувди, помнишь? Лагерда-чи? Про молодожёнов... эсингдами? – деб қолди. – Шунақа политика бошланибди-да сизларда...

«Яна қанақа қора мушук», деб қовоғини ўйган Фаридага талабалар оромгоҳида чўмилиш, дискотекада рақсга тушиш, қартабозлик каби эрмаклардан бўшаган вақтларимизда қуриладиган «турмуш ва мушт» мавзусидаги суҳбатларимиздан бирини айтиб беришга киришдим.

Бунақа ҳикоялар, эрларнинг хотинлар томонидан ё хотинларнинг эрлар томонидан идора этилиши, қайнона ва келин масаласи кўтарилганда айтиладиган халқ оғзаки ижодидан намуналар сирасига кирса-да, бизнинг ҳали турмуш муштлири билан чиниқмаган асабларимизга, худди етти-саккиз ёшимизда атайлаб хонанинг пардаларини ёпиб, чироқларни ўчириб айтиладиган «қора қўл» ёки олабўжи ҳақидаги эртақлардек таъсир этарди.

Хулласи калом, бир йигит тўйдан кейин бир-икки ҳафта ўтар-ўтмас, ҳовлини супуриб юрган хотинига қандайдир арзимас юмуш буюрибди. Хотини эшитмабдими ё аввал «супур-сидиримни битириб олай» дебдими, ё гап қайтарибдими, ишқилиб, эрининг айтганини қилмабди. Ўша пайт ҳовлида қора мушук «миёв»лаб юрган экан, йигит мушукни бошидан ушлабди-да, қўйнидан пичоқ чиқариб бўйнидан тортиб юборибди (йигитнинг қассоб экани уни оқловчи мезон бўла қолсин). Ранги оқариб кетган хотинининг олдига ўлик мушукни ташлаб: «Агар жиғимга тегсанг, сени ҳам шунақа сўйиб ташлайман», деб уйдан чиқиб кетибди. Ҳикоячимизнинг гапига қараганда, ана ўшандан бери хотин «силлик» бўлиб қолган эмиш.

«Мана шунақа эр пешонасига ёзилган аёл нима қилиши керак? Қирқ битта надоматнинг тагида қолиб, дарров ажрашиши керакми ё кўрқиб, тақдирга тан бериб яшаши керакми?» каби саволлар билан тўлдирилган ҳикоямни Фарида диққат билан эшитди.

— Мен ана шу аёлни танийман, — деб қолди Фарида мийиғида кулиб. — Воқеанинг давомини эшитмагансизлар, шекилли. Кечқурун эри овқатланиб бўлгандан кейин, аёл: «Хўжайин, эрталаб бопладингиз, баҳонада овқат ҳам сергўшт бўлди», деган экан.

Умаржон қаҳқаҳа отиб юборди.

— Вау! Бўлмаса, сизлар ҳам мушук шўрвалардан пишириб ётган экансизлар-да? — деди у.

— Ҳали унғача борганимиз йўқ... Лекин директор жаноби

олийларига туфлаб-туфлаб пиёлаларни артиб қаҳваларни дамлашни Зуля йўлга қўйган, — дея Фарида одати бўйича менинг «озода»лигимга шаъма қилди.

Мен гоҳ қизариб, гоҳ бўзариб ўзимни ва пиёлаларимни узундан-узоқ оқлашга киришишдим. Умаржон Ғолибни билагидан ушлаганча ташқарига судради. Бирпасдан сўнг хонага Ғолибнинг ўзи кириб келди-да Умаржон хайр-маъзурни насия қилиб кетганини айтиб, дўстинининг тўй таклифномасини оқ доскамизга осиб қўйди.

Фарида икковимиз эса тўй тафсилотларини суриштиришдан хижолат чекканимиздан, Зеби ҳақида сўрашга журъатимиз етмаганидан сиқилиб, ниҳоят, Тоҳир берган вазифаларни бажаришга киришдик.

Ана иннайкейин...

Умаржоннинг тўйи бўлди. Куёвжўра — Ғолиб, хорижий меҳмонлар билан мезбонлар ўртасида тилмоч — Тоҳир, базмнинг иккинчи қисмидаги замонавий оёқ ўйинларни ташкиллаштирган — Наташа, Куннинг олдидан жилмаган Фарида... ва мағлубиятим тантанасини нишонлаган камина. Ҳа! Мағлубиятим тантанасини!..

Келин-куёвларнинг «лимузин»дан тушишини ресторан залининг тўрт томонига ўрнатилган каттакон экранлардан кузата бошлаган меҳмонлар секин-аста ўринларидан қўзғолишди. Тўй сабабчиларини чапаклар билан олқишларканмиз, келиннинг янгаси ва Ғолибнинг қўлларидаги атиргул япроқлари тўлдирилган шиша идишлар эътиборимни тортди. Улар дамбадам ҳовуч-ҳовуч қизил, оқ, сариқ гул баргларини келин-куёв оёғи остига сочиб боришарди. Қизларнинг кўнгилларига алланечук ғулғула соладиган «Тўйлар муборак» билан эмас, Листнинг «Мухаббат орзуси» билан бошланган базмни томоша қиларканман, аввал Умаржон ва унинг қайлиғининг оёғи тагида хор бўлган, кейин меҳмону мезбонларнинг пошналари остида янчилган гуллар қаторида эмаслигимни тантана қилишим кераклигини ҳис этдим...

Ғалати тартиб бўйича ўтказилаётган тўй маросими туфайли туғилган маънос кўтаринкилик базму жамшид тугагунча мени тарк

этмади. Бу туйғуни кимдир мактаб битирув «оқшом»ида, кимдир биринчи бор уйига совчи келганда, яна кимдир илк бора севги изхорини эшитганида туяди... Кўзга ёш келади, лаблар қалтирайди... Болалик тугаганини, қайтиб келмас қувончларга ниҳоя ясалганини ҳис қилади.

Гурур аралаш қувонч билан бирга аллақандай ваҳима «бўйи етган қиз» мақомини олган бурунги қизалоқларнинг бошини айлантиради...

Энди билсам, топталмай, барвақт хазон бўлмай қолишнинг ҳам гашти бор экан...

Тўйдан сўнг ишдан ташқари ўтиришларнинг хосияти кўплигига яна бир бор амин бўлдим. Чунки авваллари гармселдек кўнглимизни шип-шийдон қилувчи Бўрибой Жўрақулович тарафдан май ойининг илиқ ва хузурбахш шамоли эсгандек бўлди. Негаки директоримиз Ғолибга «укам» деб иш буюрадиган, Тохирни «дўстим» деб чақирадиган, Фаридага «синглим», Наташага «Натала хоним» дея мурожаат қиладиган одат чиқарди... «Марказ» атрофида ортиқча хиралик қилмай, таъзиму тавозесиз, бемалол юрадиган ходимларга бошқача мунасабат қилиб бўларканми?

Энди ёш директоримизнинг идорамиздаги «қишлик-ёзлик» кондиционердек оромижонга айланишини барчамиз зўр интизорлик билан кутяпмиз!

Каминага муносабат ҳам ўзгарган. Умаржоннинг тўйида столнинг бир бурчагида қунишиб ўтирганимга карамай, Бўрибой Жўрақулович менга аввалгидан анча меҳрибондек. Икки маротаба ишга кеч қолганим учун Тохир расмана танбеҳ бердиямки, директоримиз «миқ» этиб оғиз очгани йўқ.

Ўтган ҳафта кўч-кўронимни эски жойимда қолдириб, қабулхонага кўчиб ўтишимни илтимос қилди. Аввал қанақа ишлаган бўлсам, шундай ишлайверар эмишман, фақат жойим ўзгарар экан. Ишонасизми, йўқ дея олмадим. Кўзимга шунақанги илтижо билан қараб, айб иш қилган бола каби ялиниб сўрадики, таклифига кўнмасликнинг иложи қолмади. Бўрибой Жўрақуловичнинг мана шундай нигоҳида ўзи қандайдир сеҳр бордек... Унинг ёлворишига маҳлиё бўлиб, айтганини муҳайё қилганимизни сезмай қоляпмиз.

Қайсидир кун қабулхонадаги куйган лампочкаларни чакқонлик-ла

алмаштираётган Анвар «ҳожатхонада қоғоз қолмабди», деб менга танбех бераётган эди, Бўрибой Жўракулович кириб қолди. Бирпас ҳайдовчисининг ишини томоша қилиб турди-да, «туфлимга қаердандир сақич ёпишибди: қўлингда отвертка бор экан, шундайчикин тозалаб юбор, укам» дея зорланди. Анвар бир менга, бир директоримизга қаради, ҳатто уялгандек бўлди, лекин хўжайиннинг илтимосини ерда қолдира олмади.

Бўрибой Жўракуловични «Бўри ака» деб чақиришни йўлга қўйиб юборган Тоҳир, Зебининг мовийранг курсисини эгаллашимга амриқоча менежмент тамойилларининг асосийсини қўллади. Пойгакка кўчишим туфайли ҳосил бўлган маънавий зарарни қоплаш мақсадида бошлиғимиз ойлигимни ўн фоизга ошириб беришга ваъда берди. Мен «йигирма фоиз оширасиз» дедим. Охири ўн бешга келишдик...

Молиявий ишларимни ҳал қилиб олганимдан сўнг, негадир Наташанинг сал довдираброқ юрганини пайқаб қолдим. Баъзан ҳақиқатан ҳам иши кўплигидан, баъзан эса иши кўплигини намойиш қилиш учун кичкина оёқчалари билан катта-катта қадам ташлайдиган, столдан принтергача бўлган масофани юриб эмас, югуриб босадиган, ходимларимиз туғилган кунларини нишонлаганида ҳам, бошлиқларимиз ул-бул ширинлик билан сийлаганида ҳам қўлидаги қоғозга бир нарсаларни қайд қилганча телефонида кимдир билан гаплашишни тўхтатмай ҳаммадан охири келадиган Наталининг кейинги пайтда шашти пастроқ. Бир кун ходимлар бўлимига кириб ариза ёздию, ишдан бўшади-кетди. Айтишича, Россияга кетган синфдошлари иш топиб қўйишганмиш.

Бироқ Фариданинг гапига қараганда, Питер даврида Наташа билан Тоҳир идора маблағларини «бирозгина» кўпроқ ишлатиб юборишган экан. Сурункали равишда кичикроқ фирмалардан баландроқ нархларда маҳсулот сотиб олишни йўлга қўйишганини Бўрибой пайқаб қолибди. Тоҳир бу қилмишларнинг бир учини Питерга боғлабди, бир учини Наташа томонда бўлиши мумкинлигига ишора қилибди. Гап чувалиб кетибди. Наташа ўз ҳохишига кўра ишдан бўшаш ҳақидаги аризани ёзганидан сўнг бу масаланинг чигали ечилгандек бўлибди.

Бугун электрон почта орқали келган «мў начали новўй проект, идет разработка деталей...» деб бошланувчи Наташанинг хатини ўқирканман ғаладимда чанг босиб ётган жомадоним эсимга тушиб қолди. Шу дардисарни Наташага совға қилиб юбормаганимга ачиндим. Негаки менга энди бу жомадоннинг кераги йўқ... Кийим-кечакларим қанд сочилган патнисларнинг устига қўйилиб, тугунларга тугиладиган бўлган... Кеннойимнинг «сарпони тугунларга тугиш урфдан чиққан, ҳозир устига ялтироқ қоғоз ёпиштирилган кутиларга келиннинг латта-лутталари жойлаштирилади» дейишига қарамай... Сафар нима бўлди дейсизми? Сафар бошланмай тугади. Бир идорадан қочиб, барибир бошқасига дуч келишимга охири ақлим етиб қолди!

Шунақа гаплар... Яна... Яна Зеби қайтиб келади, деган гаплар ҳам йўқ эмас... Айтишларича, қабулхонадаги ўрни банд бўлганлиги учун Фариданинг олдидаги столда ўтирармиш... Наташадан бўшаган столни эса Юлдуз эгаллармиш... Мен эса... Мен эса бор ғайрату шижоатимни ишга солиб тузукроқ бошқа иш қидиряпман. Амриқочасига «интервью»га, яъни бўлажак ходимларини синаш учун иш берувчилар томонидан ўтказиладиган суҳбатларга ҳам бир-икки марта бориб келдим... Насиб қилса, бирор ойлардан кейин янгичасига идора этилсам ажабмас!